

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

**СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ**

Збірник матеріалів круглого столу

Кам'янець-Подільський, 2015

УДК 316.3 (4) : 316.323 (477)(063)

ББК 66.2(4),1+66.2(4укр)

С-76

Рецензент: **Завальнюк О.М.**, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Редакційна колегія: **Дубінський В.А.**, кандидат історичних наук, доцент, декан історичного факультету; **Нечитайло В.В.**, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політології і соціології; **Степанков В.С.**, доктор історичних наук, професор, академік УАН; **Філінюк А.Г.**, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України; **Білецька Т.В.**, кандидат соціологічних наук, доцент; **Маркітантов В.Ю.**, кандидат політичних наук, доцент.

С-76 Становлення громадянського суспільства : європейський досвід та українські реалії : збірник матеріалів круглого столу / [редкол. Дубінський В.А., Нечитайло В.В. та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2015. – 42с.

У збірнику вміщено виступи учасників круглого столу, що був проведений на історичному факультеті К-ПНУ імені Івана Огієнка 31 березня 2015 року.

**Видання здійснене при підтримці МО партії «Рідне місто»
(голова Василь Гаврилюк).**

УДК 316.3 (4) : 316.323 (477)(063)

ББК 66.2(4),1+66.2(4укр)

Автори статей, 2015

ЗМІСТ

Тетяна Білецька ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ	4
Геннадій Вонсович ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	8
Володимир Галушак ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ФОРМА СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ	11
Олександр Гнидюк РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧАСНИКІВ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПЕРЕГОНІВ НА ПЕРЕДОДНІ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ	14
Ольга Дембіцька ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЇЇ ВПЛИВ НА СИСТЕМУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	18
Тетяна Ігнат'єва ГЕОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	20
Сергій Калущий НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЧАТКУ ХХІ СТ. В СТРУКТУРІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ	24
Вадим Маркітантов ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	25
Антон Найчук ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ДЕРЖАВ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ	28
Віталій Нечитайло ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	31
Олена Павлюк СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЧЛЕНАМИ НАТО У ГАЛУЗІ ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	33
Олександр Рибшун ІДЕОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ТЕОРЕТИЗУВАННЯ ПРО МОДЕРНІЗАЦІЮ (ДО ПИТАННЯ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ)	36
Василь Чабанов ЕТНОКУЛЬТУРНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	38

*Тетяна Білецька,
кандидат соціологічних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто особливості формування громадянського суспільства в сучасній Україні через ціннісний аспект, зокрема в контексті аналізу двох сфер соціальної реальності - рівня довіри до співвітчизників та довіри до ЗМІ.

***Ключові слова:** громадянське суспільство, соціальні інститути, соціальні практики, цінності, ЗМІ.*

In article features of formation of civil society in modern Ukraine through the value aspect, in particular in the context of the analysis of the two spheres of social reality - the level of trust in fellow citizens and trust in the media.

***Keywords:** civil society, social institutions, social practices, values, media.*

Характерним політичним трендом кінця ХХ – початку ХХІ ст., що його стимулюють світові процеси глобалізації, стає значне поширення ідейних цінностей громадянського суспільства та розбудова на цій основі демократичних держав. Ця «третьа хвиля» згідно Е. Тофлера демократизації нині охопила всі континенти світу і передусім Євразію, зокрема ареал країн колишнього соціалістичного табору. Водночас ейфорія «кінця історії» – політичного розвитку людської цивілізації як всесвітнього триумфу системи ліберальної демократії в сучасних умовах світової фінансової та економічної кризи, схоже, поступово змінюється на тривожне передчуття народження нової моделі суспільства, що крокуватиме далі, розвиваючи нові ціннісні засади буття та претендуючи на досконалість «постіндустріальних» чи «інформаційних» суспільств [1; 27].

Тому надзвичайно важливою й вельми актуальною проблемою політичного розвитку сучасної України стає питання формування громадянського суспільства. Цілковито упевнено можемо констатувати, що йдеться про існування України в новітній системі цивілізаційних координат третього тисячоліття, яка актуалізуватиме перед країною досить гострі проблеми на випробування її спроможності «скочити на підніжку поїзда», що вже стрімко набирає рух до нової формації, чи залишитися осторонь, на задвірку світової цивілізації?

Не так вже й давно, в добу «романтизму» новонародженої незалежної Української держави нам здавалося, що достатньо закріпити в Конституції положення про демократичний устрій держави, як демократія, наче магія, власноруч прийде до українського загалу. Але з часом з'ясувалося, що шлях до справжньої демократії важкий, болісний і тривалий. Логіка цього шляху підкоряється певним законам і закономірностям, приховує в собі ризики і небезпеки, про які ми навіть не здогадувалися.

У цілому ми виявилися не готовими осягнути зміст думки про те, що демократизація як процес перетворення суспільства і держави з тоталітарних на демократичні є не вольовим ривком національно-демократичних сил (передусім політико-управлінської еліти), що витягнуть за собою всю країну, все суспільство. Це – певні правила і процедури руху в політичному просторі, які базуються на

відповідній системі ціннісних координат.

Як слушно зауважує відомий вітчизняний соціолог В. Степаненко, громадянське суспільство є поняттям, символічним полем, розгалуженням соціальних інститутів, практик та цінностей, яке охоплює комплекс основних характеристик та параметрів суспільної життєдіяльності, яка відокремлена від держави і є само організованою [5;6].

Це – комплексний соціокультурний та суспільно-політичний феномен, який включає в себе наявність та розвиненість:

- **соціальних інститутів** (незалежні медіа; громадська думка; добровільні асоціації та об'єднання громадян; принцип верховенства права, реалізований в рівності громадян перед законом та в реальному доступі громадян до правової справедливості; структурована політична опозиція; системи зовнішнього громадського контролю за владою на всіх рівнях, включаючи незалежний прокурорський нагляд, парламентські комісії, парламентські та громадські аудиторсько-контрольні комісії; правозахисні організації – “сторожові собаки суспільства”);
- **соціальних практик** (суспільна активність громадян, що не обмежується участю у виборах; громадські рухи; ініціативні групи; громадянська залученість до добровільних суспільних, почасти неформалізованих та “віртуальних” (наприклад, через інтернет-лист) об'єднань; поінформованість – знання місцевих та загальнонаціональних новин; правова культура та вміння застосовувати правозахисну та судову систему; діяльність незалежних правозахисних недержавних організацій; лобіювання суспільно-значимих ініціатив);
- **суспільних цінностей та чеснот** (плюралізм, толерантність, довіра до співвітчизників та суспільних інститутів, здатність до компромісів без втрати гідності, самоповага, ввічливість, громадська солідарність та взаємодопомога) [5; 6-7].

Конкретно-історичні моделі громадянського суспільства мають свої соціокультурні та національні особливості, які проявляються та актуалізуються в різних країнах по-різному.

Громадянське суспільство, навіть в контекстах розвинутих демократій не видається фіксованим раз і назавжди досягнутим станом, це - процес, який вимагає суспільно-громадянських зусиль по його підтримці та відтворенню у нових актуальних формах.

Саме громадянське суспільство примушує формальну демократію “працювати”. Як переконливо доводить американський логік і філософ Хіларі Патнем, горизонтально організовані добровільні асоціації, які перетинають вертикальні соціальні розподіли в суспільстві, є більш сприятливими для розширення соціальної кооперації, для формування норм доброзичливої взаємності і, таким чином, для становлення ефективної демократії, аніж ієрархічні або клієнтські структури [1;28].

Отже, громадянська культура “узагальненої довіри” та соціальна солідарність громадян є важливими показниками розвинутого і стабільного громадянського суспільства. Чи не є переважно негативний потенціал

“узагальненої довіри” українського суспільства одною із причин “замороженого” стану українських реформ та проявів стагнації демократизаційного процесу?

Аналізуючи результати моніторингу українського суспільства з 1994 по 2014 рр., можемо відзначити стабільно критично низький рівень довіри громадян до політично-адміністративної сфери держави – владних інститутів, політичних партій, органів правопорядку, профспілок (традиційних та нових). Середній бал довіри щодо цих інституцій за п’ятибальною шкалою (від “1” – “зовсім не довіряю” до “5” – “цілком довіряю”) не перевищує “3”- тієї символічної статистичної межі, яка умовно відокремлює довіру від недовіри громадян. Натомість, сфери наближені до приватного світу особи – такі як, сім’я, родичі, колеги, сусіди, – стабільно користуються більшою довірою громадян, впевнено “переваливши” за символічну трійку (сім’я та родичі – 4, 5) [4;39].

Для аналізу проблем громадянського суспільства зупинимось детальніше на двох сферах соціальної реальності – довірі до співвітчизників та до ЗМІ. “Співвітчизники” – це ті “свої незнайомці”, які утворюють символічне поле уявленої спільноти будь-якого суспільства. Ступінь довіри до “своїх незнайомців” – є соціокультурною характеристикою суспільства, яка пов’язана із особливостями його історичного, культурного, політичного та соціально-економічного розвитку.

Поміркований рівень, але все ж таки довіри українських громадян один до одного, дає підстави для деякого оптимізму щодо перспектив розвитку коопераційних та товариських зв’язків, конче потрібних як для ефективної економіки, так і для діючого громадянського суспільства. Адже коли діє прямо-пропорційна кореляція між рівнем економічного розвитку суспільства та рівнем довіри до “своїх” (і “не своїх”) незнайомців, то можливий і зворотній зв’язок – взаємний кредит довіри громадян може реалізовуватись у економічній та соціальній успіх суспільства. З іншого боку, відносно непогані показники міжособистісної довіри в українському суспільстві можуть також означати те, що “культура” клієнтизму, кумовських та неформальних зв’язків охопили все суспільство і пустили глибокі корені. Клієнтизм та неформальні зв’язки заповнюють саме ті суспільні ніші, які зазвичай регулюються законом.

Засоби масової інформації мають особливе значення в контексті громадянського суспільства. ЗМІ виступають тим медіумом-посередником, який зв’язок між державою та суспільством. Незалежні медіа втілюють та репрезентують громадську думку як соціальний інститут і як “четверта влада” здійснюють функції спостерігача та контролера законодавчої, виконавчої та судової влади [2;118].

Важливість засобів масової інформації для громадянського суспільства полягає також в створенні символічної публічної сфери – уявної загально-громадської трибуни, яка може слугувати для висловлення та лобювання суспільних та місцевих інтересів. Розвиток Інтернету значно розширив поле публічної сфери суспільств і приніс собою зміни, які, можливо, не менш важливі для трансформації публічності і розвитку громадянського суспільства, ніж розвиток газетної індустрії від кінця XVIII ст. Зокрема, значне розширення сфери публічності, свободи слова та думки українськими опозиційними Інтернет-виданнями к. XX-поч. XXI ст. дають підстави для такого твердження.

Натомість, для аналізу громадянського суспільства особливо важливим є феномен так званого “зсунутого залучення”. Це означає, що політична та суспільно-громадська активність сучасних громадян є епізодичною ситуативною і зорієнтованою на певну конкретну проблему. Саме проблема, кризова ситуація або важлива громадська ініціатива можуть виступити каталізаторами розгортання кампанії, громадянського руху або інших форм мобілізації громадянського суспільства на загальнонаціональному чи місцевому рівнях. Такими подіями, що виступили свого роду тестом на зрілість та потенціал громадянського суспільства були справа зниклого журналіста Гонгадзе та політична криза, пов’язана із “касєтним скандалом”, Майдан 2004р., Революція гідності 2013-2014 рр.

Ми ж звернемо увагу тут на окремому блоці питань, які мають пріоритетне значення для перспектив громадянського суспільства в Україні. Аналіз деяких показників-індикаторів потенціалу громадянського суспільства в Україні підтверджує складність та проблемність процесів його формування. Однією із центральних проблем розвитку громадянського суспільства в Україні є, на нашу думку, традиційно авторитарний спосіб функціонування владних відносин в суспільстві, а відтак критично низький ресурс довіри до владних інституцій з боку суспільства.

Питання цивілізованих взаємовідносин влади і суспільства, відмови від зверхнього стилю функціонування влади та традиційного режиму її “закритості”, а також, пов’язані із режимом “прозорості” проблеми незалежного громадянського контролю за діяльністю всіх гілок влади, її підзвітності громадськості та, більш широко - можливості громадянського залучення до процесу прийняття політичних рішень стали як ніколи актуальними. Йдеться про найбільш принципові реформи, пов’язані саме із суттєвою зміною у способі взаємодії владних структур із громадськістю. Сутність нової стратегічної зміни повинна полягати у переорієнтації від віджилої політики “демократизації” до політики розвитку громадянського суспільства.

І, насамкінець, процес формування громадянського суспільства є досить тривалим і потребує в першу чергу суттєвих змін на рівні масової свідомості кожного із нас. Тут на думку спадають слова однієї із проповідей Іоанна-Павла II: Там, де не згодні життям платити за збереження гідності — там, врешті, розплачуються гідністю за збереження життя. Права не дають. Права беруть.

Примітки

1. Александер Дж. С. Парадокси громадянського суспільства // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 4. – С. 27-41.
2. Андросенко Т., Костенко Н., Макеев С., Малес Л. Медиа в выборах: между политикой и культурой. – ИС НАНУ, 1999. – 429 с.
3. Барков В. Ю. Украина сегодня: политические, социальные и национальные детерминанты развития – К.: Стилос, 1998. – 220 с.
4. Головаха Є. І. Суспільство, що трансформується. Досвід соціологічного моніторингу в Україні – К., 1997. – 156 с.
5. Степаненко В. Соціологічна концепція громадянського суспільства в пострадянському контексті // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – №3. – 2000. – С. 5-21.

Геннадій Вонсович,
кандидат історичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У статті окреслені проблеми, які суттєво впливають на зміст і перебіг формування громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, ліберальна традиція, соціальний капітал, олігархія.

The article outlines the problems that significantly affect the content and the process of formation of civil society in Ukraine.

Keywords: civil society, the liberal tradition, social capital, oligarchy.

Поняття “громадянське суспільство” увійшло до наукового вжитку як щось загальнозрозуміле, таке, що не потребує роз’яснень. Ним стали користуватися і для визначення мети розвитку, і для вираження існуючої системи опозиційної діяльності – незалежних від держави структур. Мова йшла про створення і/або відтворення знищеного комуністами громадянського суспільства. Феномен громадянського суспільства в ліберальній традиції має типологічні риси: пріоритет приватної власності і пов’язаних з нею інтересів власників; наявність “середнього класу”; високий рівень можливостей самореалізації особистості; функціонування значної кількості суспільно-політичних і частіше правозахисних організацій; розвиток і ствердження громадянськості через взаємний обмін ознаками і якостями з інститутом державності, за принципом “... політичність громадянського суспільства і громадянськість політичного” [1, с.56].

На посткомуністичному, пострадянському просторі, у т.ч. і в Україні, виявляє себе інший тип громадянського суспільства (навіть громадянських суспільств), ніж на Заході. В ньому переплітаються авторитарні, посттоталітарні і демократичні характеристики, накладають відбиток риси ментальності, вплив християнської (православної) цивілізації, тривалий стан перебування народу в стані неісторичності, у колоніальному статусі тощо.

Аналіз праць сучасних українських дослідників генезису громадянського суспільства [2; 3; 4; 5] дає підстави окреслити проблемні позиції, які характерні для частини посткомуністичних, пострадянських країн, і у першу чергу – України.

Процес сегментизації та інституціоналізації громадянського суспільства мирного періоду незалежності України мав суто декларативний характер, а існуючі форми інтеракції між громадянами та державою виявилися неадекватними сучасним реаліям. Такі негативні наслідки зумовлені звичними чинниками для країн, які потрапляють у невизначеність переходу. До таких чинників віднесемо: неефективність системи соціального партнерства; політичну та соціальну пасивність населення; відчуженість значної частки громадян від громадської діяльності; мовну, культурну та історичну різноманітність населення (особливо це є наглядним у контексті протиставлення Сходу та Заходу країни); незацікавленість політичних еліт у проведенні реформ; нерозвиненість середнього класу; брак

загальних спільних цінностей. Означені чинники, безумовно, перешкоджають належному розвитку громадянського суспільства в країні, однак, вони не є першочерговими.

Слабкість громадянського суспільства в Україні, що проявляється в низьких показниках залученості громадян до добровільних громадських організацій, вирішальним чином обумовлена попереднім комуністичним досвідом. При цьому виділимо ряд особливостей негативного історичного досвіду, що є причиною низького рівня розвитку громадської активності населення: 1) історична спадщина недовіри до будь-яких організаційних утворень із часів комуністичної примусово-ритуальної активності; 2) наявність стійких неформальних зв'язків (феномен, що певною мірою компенсує нестачу публічної активності, але водночас має й негативний ефект, який виражається у формуванні і відтворенні клієнтської культури); 3) поширене масове розчарування у новій псевдodemократичній і квазіринковій системі.

Також проблеми і труднощі розвитку громадянського суспільства в Україні зумовлюються дефіцитом соціального капіталу, або якістю “людського матеріалу” будівельників і акторів громадянського суспільства. У цьому плані варто звернути увагу на такі чинники, які визначають його проблемність і слабкість. Несприятливий культурно-історичний чинник – це нерозвиненість модерних громадянських традицій, сумні наслідки напіврозпаду ціннісно-регулятивної системи суспільства, патерналізм і новітня політично-культурна традиція “набутої безпорадності” населення, а також клієнтизм (ієрархічні відносини на принципах взаємин “патрон-клієнт”) і традиційні неформальні зв'язки (негативні аспекти яких обумовлюють такі феномени, як “блат”, непотизм і земляцтво). Клієнтистські відносини заповнюють нішу автентичної соціальності і солідарності.

Соціальний чинник стосується слабкості і нечисленності українського середнього класу, що у будь-якому суспільстві є головним соціальним носієм суспільних чеснот, агентом і гарантом їхнього збереження та відтворення. В Україні маємо бідний середній клас, у якого може бути своя квартира, дача, машина, яка залишилась від радянського минулого. Однак це люди, які є залежними від держави або за статусом, або за низьким рівнем життя, хоча у них є свідомість, близька до середнього класу. Більша половина суспільства – це бідні люди, які майже абсолютно залежні, не тільки від влади, а й від роботодавців. Так, за матеріальним станом у березні 2015 року фінансовий показник представника, який позиціонує себе із середнім класом у Києві має становити 10 тис. гривень на кожного члена сім'ї.

Пряме відношення до дефіциту соціального капіталу, а отже, й до слабкості громадянського суспільства в Україні має несприятливий демографічний чинник. Демографічна ситуація останнього періоду в Україні характеризується такими тенденціями, як депопуляція і старіння населення. Істотним негативним чинником є вимушена трудова міграція, що, на думку експертів, досягла рівня від 7 до 10 млн. чоловік, соціально активних громадян, які втрачені для громадянського суспільства. Не тільки неможливість знайти в країні гідну роботу, але й, значною мірою, системна корупція та безпорадність людей перед владою обумовлюють масові песимістичні настрої українського населення, фізичну і внутрішньо-

психологічну еміграцію багатьох громадян. Населення, яке не відчуває себе повноцінними громадянами країни, не може бути активним суб'єктом формування його громадянського суспільства. Тому і проблеми формування громадянської демократичної ідентичності в Україні залишаються гострими і актуальними.

Важливою проблемою є ставлення еліти до громадянського суспільства в умовах громадських протестних рухів. Вважається, що “Помаранчева революція” могла б стати революцією ліберальних очікувань. Насправді, якщо серйозно проаналізувати громадські настрої, це була радше революція антиолігархічних і напівсоціалістичних очікувань. Парадоксально, але факт: за неопатрімоніалізму два Майдани привели до влади олігархічну меншість, оскільки інша ще себе не проявила. Але суспільство – йде за активною меншістю, і суспільство, як правило, погоджується з тим вибором, який робить ця активна меншість, інша річ – якою є та сама активна меншість. Тут ми маємо проблему, зумовлену із принциповим порушенням відмінності між публічним і приватним. Пострадянська олігархія існує за рахунок обстоювання приватних інтересів (зиску і власності) публічними інструментами (державними установами, політичними партіями, органами місцевого самоврядування). Аби забезпечити недоторканність власності, власник потребує захисту впливового державного інституту. Аби забезпечувати зростання капіталу, власник потребує доступу до держбюджету. Пострадянська олігархія постала на злитті держави, яка розподіляє ресурс радянського індустріального спадку та доступ до надр, і кількох сильних приватних корпорацій. Тому проблемність формування громадянського суспільства перебуває у орбіті вирішення трьох типів олігархічних суперечностей: суперечності між олігархічними групами (конфлікт за контроль над центрами влади); суперечності між очікуваннями дедалі більш відсторонюваного від ресурсів населення щодо діяльності державних органів та спільним результатом діяльності олігархічних груп (конфлікт бідних-безправних і багатих-надправних); суперечності між сталими та несталими пострадянськими олігархіями. За цього формується феномен “олігархічної республіки”.

Примусова зміна соціального статусу для переважної більшості українських громадян стала однією зі складових негативних соціальних мутацій, які набули масового характеру. При цьому влада повністю ігнорує процеси розмивання соціального базису суспільства та соціальної розбалансованості держави. За такої ситуації держава стала утворенням, яке домінує над суспільством, і при цьому останнє є від неї цілком залежним. Спостерігається стійка тенденція люмпенізації українського суспільства. Пониження соціального статусу провокує різку зміну матеріального рівня і супроводжується виникненням стресів та масових індивідуальних розчарувань. Саме останні зумовлюють негативні зміни у політичній атмосфері суспільства.

Реалістичне ставлення до вивчення проблемності формування громадянського суспільства і бажання молодого покоління до змін може призвести до позитивного результату.

Примітки

1. Рябчук М.Ю. Дилеми українського Фауста: громадянське суспільство “розбудова держави” - К.: “Критика”, 2000. – 262 с.

2. Бойчук М.А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії: Монографія / М.А.

Бойчук. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 211 с.

3. Гурицька М.С. Проблеми та перспективи громадянського суспільства в сучасній Україні / М.С. Гурицька // Держава і право. Зб-к наук. праць. Сер. Юрид. і політ. науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – Вип. 41. – С. 711-718.

4. Дегтяр А.О. Взаємодія органів державної влади з громадськістю: теорія та практика державного управління: монографія / А.О. Дегтяр, А.В. Халецький, С.В. Белай. – Донецьк: Вид-во «Донбас», ООО «РА Ваш імідж», 2012. – 415 с.

5. Пасько Я.І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння. Монографія / Я.І. Пасько. – К.: ПАРАПАН, 2013. – 296 с.

*Володимир Галушак,
магістр політології*

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ФОРМА СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ

У статті аналізується особливості розвитку волонтерського руху України як частини її сучасного громадянського суспільства. Розкрито зміст взаємовідносин між державою та громадянським суспільством на прикладі волонтерського руху. Визначено специфіку високого рівня волонтерства на сучасному етапі розвитку Української держави.

Ключові слова: громадянське суспільство, волонтерство, волонтерський рух.

The article analyzes the features of the volunteer movement in Ukraine as part of a modern civil society. The content of the relationship between the state and civil society on the example of voluntary movement. The specificity of the high level of volunteering in the current development of the Ukrainian state.

Keywords: civil society, volunteer, volunteering.

Революція Гідності та спричинені нею подальші події в Україні призвели до суттєвих змін в політичному та соціокультурному середовищах українського суспільства. Бюрократичний апарат “старої системи” показав неефективність діяти в екстремальних умовах соціального конфлікту, анексії та окупації частини українських територій Російською Федерацією, що зумовило консолідацію українського народу без участі державних інститутів, котрі часто гальмували процес демократизації та становлення громадянського суспільства. Воно перебрало на себе низку функцій держави, створило дієву мережу громадських організацій, ініціатив та об’єднань, які спрямували свою діяльність на вирішення найбільш гострих та невідкладних проблем: різнопланова допомога біженцям з окупованих територій, матеріально-технічне забезпечення військових, збір коштів та продовольства, закупівля медичного обладнання та медикаментів для поранених тощо.

Однією із найбільш виразніших форм вітчизняного громадянського суспільства є волонтерство. Яке здійснюється в різних сферах суспільного життя та може мати різні мотиви. Найчастіше волонтерство в літературі описують як альтруїстичне бажання допомогти іншим [1].

Історія розвитку волонтерського руху в Україні бере свій початок після проголошення незалежності. Протягом 90-х років ХХ століття волонтерський рух в Україні розвивався у руслі мереж соціальних служб для молоді (нині – центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді) [5]. Однак легалізація волонтерської

діяльності в Україні відбулася лише у 2011 р. з прийняттям закону “Про волонтерську діяльність”, де вона визначається як “добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги” [8]. Щоправда ухвалений документ сьогодні викликає нарікання стосовно спричиненого ним стану, за якого “надмірне правове регулювання волонтерської діяльності суттєво обмежує можливості її розвитку” [4]. Відповідно до даних міністерства соціальної політики в Україні офіційно діють 117 таких організацій [7]. Однак неможливо визначити реальний кількісний склад учасників волонтерського руху через постійне його поповнення, небажання афішувати свою діяльність та напівлегальність частини волонтерських організацій. Обхід бюрократичних процедур за умов екстраординарних обставин призводив до економії часу, що позитивно вплинуло на якість волонтерських послуг.

У “Світовому рейтингу благодійності” – дослідженні, що проводилося британською благодійною організацією Charities Aid Foundation у 2014 р., Україна посіла 103 місце. Опитування респондентів відбулося протягом одного місяця 2013 року ще до подій на Євромайдані. Тому вказані дані не віддзеркалюють розвиток волонтерства і благодійності в Україні наприкінці 2013 р. та у 2014 р. [2, с. 13]. Варто відзначити, що за даними соціологічного дослідження, проведеного Фондом “Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва” спільно з КМІС, 32,5 % українців лише протягом травня-вересня 2014 р. мали досвід переказів коштів на рахунки української армії. Ще 23 % громадян скористалися допомогою благодійних фондів та волонтерських організацій, передавши кошти, речі та продукти саме через ці громадські інституції. 9 % громадян приймали участь у магазинних акціях, купивши товари за списками для потреб армії та передавши їх волонтерам. Особисто допомагали вимушеним переселенцям речами та грошима 7 % українських громадян. Безпосереднім збором коштів, ліків, речей та доставкою їх в зону військових дій (т.зв. АТО) займались 3 % [9].

Події пов’язані із сепаратистськими проросійськими рухами на Півдні та Сході України позначилися на конструкції волонтерської діяльності та умовах її здійснення: зміщено акцент з допомоги цивільному населенню на постачання всього необхідного для ведення війни. Найбільш ефективний внесок до посилення обороноздатності держави волонтерський рух зробив саме на початку військових дій у Донецькій та Луганських областях, коли забезпечення державою силових підрозділів здійснювалося повільно, не вистачало елементарних систем захисту, обмундирування та продовольства. За лічені місяці волонтерські ініціативи перетворилися в потужні організації, діяльність яких була спрямована на забезпечення майже всього спектру потреб, як силових структур, так і громадян, що постраждали від військових дій. Вирішальну роль у цьому процесі відіграли два фактори: патріотичний підйом у суспільстві, що призвів до появи безпрецедентної кількості волонтерів й благодійників; менеджерські якості керівників волонтерських організацій [2, с. 17].

Серед громадських та волонтерських організацій (деякі з них не числяться у реєстрі волонтерських організацій міністерства соціальної політики України), котрі працюють на потреби та забезпечення української армії необхідно виділити

волонтерське об'єднання «Народний тил», що включає «Колеса народного тилу» (постачання машин на війну), «Медичний народний тил» (постачання ліків до зони активних бойових дій), Help Army, «Крила Феніксу», «Армія SOS», «Народний проект», Волонтерська сотня [3].

Волонтерський рух в Україні набув національного значення після революції Гідності і початку російської агресії проти України, що спрямував свою діяльність на забезпечення українських військових, залучених до боротьби із агресором, необхідними ресурсами. Волонтерство є одним із найрозвиненіших елементів сучасного громадянського суспільства в Україні, що пов'язано із війною. Інші сфери громадянського суспільства в Україні лише розвиваються. Держава та інститути громадянського суспільства, за всієї різниці між ними, мають одну мету – консолідувати суспільство. Але механізми консолідації, як і механізми внутрішньої взаємодії, у них протилежні. Інститути громадянського суспільства об'єднують людей, забезпечуючи їм можливість вільно реалізувати власні інтереси, а держава – як спеціальний інститут – примусом [6].

Отже, високий рівень волонтерського руху є винятком у розвитку громадянського суспільства в Україні, що зумовлений нездатністю “старої системи” зорганізувати необхідні ресурси для боротьби із зовнішнім ворогом. У цьому випадку простежується квазідержавність України та розвиток громадянського суспільства як противага цьому державному утворенню.

Примітки

1. Буздуган Я. Еволюція світового волонтерського руху [Електронний ресурс] / Ярослава Буздуган // Віче. — № 12. — Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/3716/>
2. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. — К. : НІСД, 2015. — 36 с.
3. Волонтерські організації та волонтери, які займаються допомогою армії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://atoheroes.org/volonterski-organizaciyi-ta-volontery-yaki-zaumayutsya-dopomogoyu-armiyi>
4. Голуб В. Державне визнання волонтерської діяльності як чинник розвитку взаємовідносин держави та суспільства [Електронний ресурс] / В. Л. Голуб. — Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-4/doc/1/15.pdf>
5. Історія волонтерського руху [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.volunteer.kiev.ua/pages/History_volunteer
6. Михайловська О. Держава і розвиток інститутів громадянського суспільства [Електронний ресурс] / Оксана Михайловська. — Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=40&c=788>
7. Міністерство соціальної політики України. Єдиний реєстр волонтерських організацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/173813/r.doc>
8. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI // Законодавство України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>
9. 32,5% українців особисто переказали свої кошти на рахунки української армії. Селяни відзначились вищою доброчинністю, аніж міські жителі [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. — Режим доступу : http://www.dif.org.ua/ua/commentaries/sociologist_view/32anizh-miski-zhiteli.htm

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧАСНИКІВ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПЕРЕГОНІВ НА ПЕРЕДОДНІ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються електоральні настрої громадян України на передодні виборів до місцевих органів влади. Аналізується репутаційний капітал ключових політичних проектів, визначається рівень довіри виборців до представників урядових структур крізь призму загострення соціально-економічної ситуації.

Ключові слова: *електорат, абсентеїзм, реінкарнація, детермінує, екстраполяція.*

The article deals with electoral confidence of Ukraine on the eve of elections to local authorities. Analyzes the key political reputational capital projects is determined by the level of confidence of voters to representatives of the government in the light of worsening socio-economic situation.

Keywords: *electorate, absenteeism, reincarnation, determines such extrapolation.*

Актуальність теми полягає в тому, що вибори є невід'ємною частиною суспільно-політичного життя країни, за їхньої допомоги формується значна частина органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Інакше кажучи, саме завдяки виборам одержують можливість функціонувати на законних підставах органи представницької демократії.

Мета – проаналізувати електоральні настрої українських виборців і визначити ключові вектори проведення місцевих виборів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких наукових **завдань**:

- визначити сучасний стан електорального поля;
- дослідити рівень підтримки політичних утворень;
- проаналізувати основні політичні запити напередодні страту виборчої компанії.

Об'єктом дослідження є електоральні настрої громадян України.

Предметом дослідження є виявлення особливостей підтримки політичних сил в сучасній Україні, в контексті підготовки до місцевих виборів.

Розвиток державного управління в умовах трансформаційних процесів державотворення в Україні не можна уявити без створення та еволюційного розвитку інституту місцевої демократії. Для ефективного проведення політики місцевої влади, яка в основному побудована на самоврядуванні, спрямована на захист інтересів територіальної громади в цілому і кожної людини зокрема, що в ній мешкає, необхідне подальше утвердження демократичних засад української державності. У своєму становленні вона має орієнтуватися на впровадження та реалізацію кращих моделей світової демократії і водночас відповідати історичним державно-правовим і національно-культурним традиціям українського народу.

В контексті даної проблематики, надзвичайно важливе значення мають вибори до місцевих органів влади, проведення яких визначається конституційними нормами. Президент України, Петро Олексійович Порошенко, зазначає на тому, що місцеві вибори будуть проведені 25 жовтня 2015 року і стануть визначальними в процесі реформування адміністративної системи нашої держави [6].

Визначена стадія виборчого процесу додатково актуалізується військовими діями на Сході України, оскільки гостре протистояння на території Донецької та Луганської областей детермінує початок складної боротьби за електоральні настрої жителів південно-східних регіонів України. Очевидною проявляється ставка Кремля на “Опозиційний блок” і нові політичні рухи, які декларуватимуть “нормалізацію відносин” з Російською Федерацією та критично визначать перспективи євроінтеграційних процесів [5].

Враховуючи результати парламентських виборів 2014 року згідно яким, Опозиційний блок отримав найбільше голосів у п'яти областях України – Донецькій (38%), Луганській (36%), Харківській (32%), Дніпропетровській (24%) та Запорізькій (22% проголосувавших), варто визначити, що з таким же результатом на місцевих виборах, ця партія змогла б претендувати на сильні позиції в органах державної влади [7].

Генеральний директор КМІС Володимир Паніотто слушно зазначив на тому, що результат парламентських виборів можна екстраполювати на місцеві вибори – загальна ситуація буде приблизно однаковою лише з диференціацією по областях: десь партія отримає значно більше від середнього результату, а десь – значно менше. Перспективний напрямок для проросійських сил – вибори мерів міст. Враховуючи результати Опозиційного блоку на парламентських виборах і останні результати соціологічних опитувань, можна припустити, що ця партія буде серйозно претендувати на свого мера в Харкові, Дніпропетровську та Запоріжжі. Однак, в Міністерстві юстиції України повідомили, що вибори мерів відбуватимуться у два тури, що значно знижує шанси визначеної політичної сили. Паніотто визначив, що в нинішніх умовах за півроку до місцевих виборів ситуація з рейтингами може істотно змінитися. Однак не виключено, що на місцевих виборах стартують і інші проросійські проекти [7].

На думку відомого українського політолога Михайла Мінакова, існує три можливих сценарії проведення місцевих виборів.

- Сценарій перший – війна в Донбасі триває. У цьому випадку, вважає політолог, Опозиційний блок не зможе стати значною силою на місцевих виборах. Основними переможцями будуть Самопоміч, Блок Порошенка і нові партійні проекти з регіональним ухилом.
- Сценарій другий – заморожування війни і тривале перемир'я. При такому розвитку ситуації Опозиційний блок зможе перемогти в частині областей України, але Блок П. Порошенка і Самопоміч залишаться на лідируючих позиціях.
- Сценарій третій – мирне вирішення та реінтеграція Донбасу. У цьому випадку частка Опозиційного блоку і проектів-спадкоємців Партії регіонів зросте. Однак у кожному разі, переконаний Мінаков, якщо місцеві вибори відбудуться цього року, єдиного безперечного переможця не буде [5].

Ще одним важливим фактором майбутніх виборів може стати так звана реінкарнація політичних сил лівого спрямування, яка зумовлена складністю соціально-економічної ситуації в країні. На думку більшості експертів, українські ліві почали перегруповування сил. Причому активність виявляє не Комуністична партія України (КПУ), яка, незважаючи на все, що сталося з нею після Революції

Гідності, залишається найбільш структурованою політичною силою, що сповідує ліві ідеї. Особливий інтерес в даному аспекті викликають члени колись потужної Соціалістичної партії України – СПУ, які працюють над створенням нового політичного проекту зі схожою ідеологічною платформою. Зокрема партія “Соціалісти” вже має статут, програму і веде будівництво управлінської вертикалі. Директор Інституту української політики Костянтин Бондаренко також вважає, що у партій лівого спрямування непогана перспектива, однак важливим негативним моментом у їхній діяльності може стати відсутність сильних лідерів, які могли сконцентрувати навколо себе значну частину електорату [6].

Одним з визначальних аспектів майбутніх виборів слід визначити ресурсний потенціал домінуючих політичних проектів, беручи до уваги соціологічне дослідження Центру Разумкова. Згідно з представленими даними, за Блок П. Порошенка проголосували 6 – 14% українців, 9,3% підтримали б партію “Самопоміч”, 6,8% – “Опозиційний блок”, 4,6% - “Народний фронт”, 4,5% – Радикальну партію Олега Ляшка, 4,4% – “Батьківщину” [2].

Натомість 3,1% проголосували б за Комуністичну партію, 2,7 – за “Громадянську позицію”, 2% – за “Сильну Україну”, 1,8% – за “Свободу”. 4,6% проголосували б за іншу політичну силу, 2,3% зіпсували б бюлетень. 22,1% не брали б участі у виборах, 17,7% не змогли відповісти [2].

При цьому 12,6 % українців повністю підтримують діяльність президента Петра Порошенка, 40,7% підтримують тільки окремі його кроки, 39,9% – не підтримують. Діяльність Верховної Ради повністю підтримують 3,9% респондентів, 32,6% підтримують окремі рішення, 56,5% не підтримують діяльність парламенту. Діяльність голови Верховної Ради Володимира Гройсмана повністю підтримує 6,3% опитаних, 31,9% підтримують окремі його дії, 48,1% його діяльність не підтримують. Діяльність Кабінету міністрів України повністю підтримують 4,5% українців, 31,4% підтримують окремі дії уряду, 56,8% не підтримують його діяльність [3].

Діяльність прем'єр-міністра Арсенія Яценюка повністю підтримують 7,8% респондентів, 29,3% підтримують окремі його кроки, 56,7% не підтримують діяльність глави уряду. Діяльність Національного банку України повністю підтримує тільки 1,9% українців, 10,5% підтримують окремі дії Нацбанку, 77,3% не підтримують його діяльність. Натомість, серед інститутів держави і суспільства найбільшу довіру у громадян України мають церква (66,2%), Збройні сили (60,9%), Національна гвардія (56,7%), ЗМІ (50,2%), громадські організації (45,7%) [2].

Інститутові президента України довіряють 43,6% респондентів, при цьому 50% йому не довіряють. Серед політиків і державних діячів найкраще ставлення в українців у лідера партії “Самопоміч” Андрія Садового, якому довіряють 38,9%, не довіряють 35%. Порошенко довіряють 45,1%, не довіряють 46,8%, Яценюку довіряють 31%, не довіряють 62,9% респондентів. Найвищий рівень недовіри – у голови НБУ Валерія Гонтарева (81,8%), довіряють їй тільки 5% опитаних [3].

За прогнозами експертів, на цих виборах серйозні позиції можуть зайняти місцеві політичні проекти, які користуються більшою підтримкою у населення. Це хороша можливість для локальних проектів і виборець буде більш схильний у місцевій владі віддавати свою довіру тим людям, яких він знає. До того ж, якщо

буде проведена децентралізація, нова місцева влада отримає більше повноважень [1].

Вагомим ризиком майбутніх виборів стане перспектива збереження великої коаліції, що включає п'ять фракцій, які працюють на одному полі, але ідеологічно відрізняються між собою. На думку політичного експерта Володимира Фесенка: “Коаліція, як і політичний союз двох її основних учасників (БПП і “Народного фронту”) – це своєрідний шлюб за розрахунком. Проте у цього шлюбу є певні ідеологічні підвалини. Це Майдан, що їх об'єднує, громадська думка, пов'язана з Майданом, спільні ідеологеми та цілі (євроінтеграція), необхідність проведення реформ, демократизація України, протистояння Росії тощо” [4].

Отже, визначальним є те, що для українського суспільства характерний критичний рівень соціального напруження, який зумовлений високим ступенем недовіри до представників української політичної еліти та стимулює з одного боку зростання рівня абсентеїзму, а з іншого – дискредитацію більшості політичних проектів та повне вивільнення електорального поля від стійких уподобань. Наведені дані засвідчують, що на провідних позиціях в соціологічних опитуваннях залишаються Блок П. Порошенка, Самопоміч Андрія Садового, Народний Фронт Арсенія Яценюка, та Опозиційний Блок. Однак значний інтерес у виборців можуть викликати ліві політичні проекти російського спрямування, та місцеві політичні об'єднання.

Примітки

1. Батурич Д. Форма и содержание: в каком формате и когда пройдут местные выборы [Електронний ресурс] / Д. Батурич // Polittech.org. — Режим доступу: <http://polittech.org/2015/04/21/forma-i-soderzhanie-v-kakom-formate-i-kogda-projdu-t-mestnye-vybory/>

2. Березовець Т. «Народный фронт» растерял свой электорат — соцопрос [Електронний ресурс] / Т. Березовець // Polittech.org. — Режим доступу: <http://polittech.org/2015/03/24/narodnyj-front-rasteryal-svoj-elektorat-socopros/>

3. Березовець Т. На выборах в Верховную Раду прошли бы три партии — опрос [Електронний ресурс] / Т. Березовець // Polittech.org. — Режим доступу: <http://polittech.org/2015/03/24/na-vyborax-v-verhovnuyu-radu-proshli-by-tri-partii-opros/>

4. Чабарай Г. Після місцевих виборів можуть виникнути ризики розпаду коаліції [Електронний ресурс] / С. Чабарай // Тиждень.ua. — 16.04.2015. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/134417>

5. Черненко О. Місцеві вибори 2015: перенести не можна, провести неможливо [Електронний ресурс] / О.Черненко // Национальный антикоррупционный портал. — 04.04.2015. — Режим доступу: <http://antikor.com.ua/articles/35290->

6. Коліушко І. Українські ліві шукають нову нішу [Електронний ресурс] / І. Коліушко // Корреспондент.net. — 13.03.2015. — Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3490277-korrespondent-ukrainski-livi-shukauit-novu-nishu>

7. Шуклінов П. Місцеві вибори: чи можливий реванш колишніх соратників Януковича [Електронний ресурс] / П. Шуклінов // ЛІГАБізнесІнформ. — 06.04.2015. — Режим доступу: http://news.liga.net/ua/articles/politics/5465865-m_stsev_vibori_chi_mozhliivy_revansh_kolishn_kh_soratnik_v_yanukovicha.htm

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЇЇ ВПЛИВ НА СИСТЕМУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УРАЇНИ

В даній статті розглядається роль глобалізації в сучасному світі, проаналізовано дослідження міжнародних відносин під впливом глобалізації. Також у статті йдеться про зміни, що відбуваються в інформаційній, політичній, суспільній сферах та ті наслідки, що вплинуть на ситуацію в сучасній Україні.

***Ключові слова:** глобалізація; міжнародні відносини; держава; глобальна система; інформаційні технології; транснаціональні корпорації;*

In this article the role of globalization is examined in the modern world, research of international relations is analysed under act of globalization. Also speech goes in the article about changes, that take place in informative, political, public spheres.

***Keywords:** globalization; international relations; state; global system; information technologies; multinational corporations;*

Актуальність дослідження. Як суспільне явище, глобалізація веде до виникнення протиріч – національних, державних, етнічних, релігійних, ідеологічних та ін. Такі протиріччя не просто сповільнюють розвиток глобалізаційних процесів, але за певних умов здатні приводити до загострення протиріч аж до конфлікту. Разом з тим, визначальною тенденцією розвитку міжнародних відносин, незважаючи на всі кризи, провали і відступу, є зближення країн і народів в єдиному глобальному просторі. Найважливішою складовою, що визначає характер сучасних міжнародних відносин та їх динаміку, є глобалізація, грані і рубежі, які раніше існували. Вона втягує всі держави в цілий ряд взаємно обумовлених міжнародних ситуацій. В даній час виживання людства визначається ключовими факторами його розвитку – володінням природними ресурсами, інтелектуальним капіталом, інформаційними та іншими прогресивними технологіями. Боротьба за володіння ними визначає сьогоднішній характер міжнародних відносин. Причому для цієї конкуренції вже не важливі формальні межі, оскільки найпотужніша інтеграція економічних інтересів, інформаційних потоків і безлічі різних міжнародних інститутів створили ефект глобалізації світу, в якому визначальним стає володіння інтелектуальними ресурсами, основним інструментом вирішення найважливіших стратегічних завдань.

Глобалізація – явище у своїй основі об'єктивне, воно носить системний характер, тобто охоплює усі сфери життя суспільства. Разом із тим, велику роль у цьому процесі грають її учасники, суб'єкти, найбільш важливими серед яких є держави. Саме вони визначають рівень (масштаби) розповсюдження глобалізаційних процесів та напрямок (посилення або гальмування) їх розвитку [3].

Глобалізаційні процеси проникають у внутрішньодержавну сферу через економічні, інформаційні, міжнародно-правові та інші канали. Держава активно бере участь в організації зовнішньоторгових зв'язків, регулюванні валютних курсів тощо. Ситуація, що склалася, радикально трансформує трактування статусу національних держав. По-перше, через активізацію глобальних та регіональних

рухів самих національних держав дедалі більшає. По-друге, вони втрачають свою, колись повну, владу над економікою, політикою й культурою своїх народів і, відповідно, право представляти їх на міжнародній арені [4, с.130].

Концепція глобалізації є зараз чи не найпопулярнішим інструментом аналізу міжнародних процесів. Терміном “глобалізація” у політичній науці позначається широкий спектр подій й тенденцій: розвиток світових ідеологій, інтенсивна боротьба за встановлення світового порядку, зростання кількості та впливу міжнародних організацій, послаблення суверенітету національних держав, поява і розвиток транснаціональних корпорацій, інтенсивні масові міграції та формування багатокультурних спільнот, створення планетарних засобів масової інформації [2, с.14].

В ході аналізу розвитку міжнародних відносин та їх системи у контексті глобалізації глобальна система постає як найвищий рівень організації суспільної взаємодії. При цьому виникнення та розвиток міжнародних відносин, а також їх системний характер, постають як наслідки глобалізації, інтенсифікації взаємодії між суб'єктами на міжнародній арені. Таким чином, особливості глобалізації відображають об'єктивно обумовлені процеси розвитку окремих суспільств та їх організованих форм (держав) і отже, можуть бути основою для аналізу системи міжнародних відносин.

Сучасні міжнародні стосунки під впливом процесів глобалізації вийшли за межі дотримання цих принципів. Глобалізація – це процес, у ході якого світ стає залежним від усіх своїх суб'єктів. Цей процес характеризується збільшенням спільних для різних держав проблем, а також – виникненням нових акторів міжнародних взаємодій шляхом включення в інтеграційні політичні та економічні процеси. До них належать інтеграційні державні об'єднання, недержавні і неурядові організації, некомерційні організації, соціальні і релігійні рухи, терористичні угруповання, а також «вільні від суверенітету» транснаціональні компанії (ТНК) і міжнародні організації, що претендують на рівність з традиційними суб'єктами – державами [5].

Отже, глобалізація, яка закономірно передбачає форсовану інтеграцію розвинутих держав у межах створення єдиного централізованого простору, передбачає орієнтацію на активний розвиток кожної з держав за умови використання фінансових засобів та технологій, розроблених іншими країнами. Впровадження такої моделі інтеграції характеризується низкою проблем: розвиток охоплює лише незначну частину населення планети та національних господарств, зростає соціально-економічне розшарування, маргіналізація, відчуження та злиденність значної частини населення, що безпосередньо пов'язується із посиленням залежності від стратегії функціонування транснаціональних структур, а тому відкритим залишається питання про стабільність державно-управлінських систем у світі.

Регулюючи динаміку історичного розвитку людства, глобалізація скеровує основні операції «просторової прогресії»: процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації сприяє поступовому переходу від домінування на земній кулі держав-територій до переважного впливу так званих держав-континентів [6]. Без перебільшення можна сказати, що територіальний

імператив, який завжди був основним імпульсом розвитку й управління поведінкою держав-націй, сьогодні стає серйозною перешкодою на шляху переходу нації до нової форми свого буття – транснаціональної.

Примітки

1. Дилигенский Г. Г. Глобализация в человеческом измерении / Г. Г. Дилигенский // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – №7. – С. 15.

2. Ельянов А.Я. Глобалізація і наздоганяючий розвиток. // Світова економіка і міжнародні відносини. – 2004 – № 1. – С. 14

3. Коппель О. А., Пархомчук О. С. Міжнародні системи. Світова політика. – К.: ФАДА, ЛТД, 2001. – 224 с.

4. Пастухова Н. Б. Государственный суверенитет в эпоху глобализации / Н. Б. Пастухова // Журнал российского права. – 2006. – № 5. – С. 130.

5. Подберезкин А. Глобальные процессы и международные отношения (Проект) // Режим доступа : http://www.nasled.ru/prensa/isdaniya/global_1/

6. Суліма Є. М. Джерела глобальної соціальної нерівності та шляхи подолання поляризації глобального суспільства / Є. Суліма [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7338/97/>.

Тетяна Ігнат'єва,
кандидат історичних наук, доцент

ГЕОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті розглядаються геополітичні фактори та історичні особливості становлення громадянського суспільства України, звертається увага на демографічні ресурси, поділ українських земель між різними державами і формування різних суспільних укладів, руйнування історичних форм співіснування українців за часів комуністичної влади, знаходження українських земель на міжцивілізаційному розломі між Заходом та Сходом тощо.

Ключові слова: геополітика, геополітичні фактори, Україна, громадянське суспільство.

The article deals with geopolitical factors and historical features of civil society in Ukraine, drawing attention to the demographic resources division of Ukrainian lands between states and the formation of different social structures, destruction of historical forms of coexistence in times of Ukrainian Communist authorities of the Ukrainian lands in inter-civilizational fault line between the West and East and so on.

Key words: geopolitics, geopolitical factors, Ukraine, civil society.

Геополітика – політологічна концепція, що вбачає у політиці визначальну роль географічних факторів: просторове розташування країни, розмір території, наявність чи відсутність, обмеженість природних ресурсів, клімат, населення. Саме останній фактор виступає інтегруючою ланкою стабільного державного розвитку. У сучасному глобалізованому світі могутність і успішність країни залежить не стільки від кількості населення, а – від його «якості»: вік, розумовий потенціал/рівень інтелекту, освіченість, згуртованість, бажання і можливість реалізовувати свої цілі (не тільки індивідуальні, а й – групові, колективні). Враховуючи це та інші складові геополітики, держава формує та розвиває елементи своєї могутності, а відтак – свою поведінку в міжнародному просторі.

На сучасному етапі розвитку, зважаючи на різкі демографічні перетворення, яких зазнає світ, низка геополітиків, геостратегів, публіцистів, демографів та

істориків по-новому поглянули на значення фактору населення у геополітиці, а також для розвитку і безпеки держави, в тому числі у формуванні громадянського суспільства.

Характерною рисою сучасних досліджень є набирання ваги інтелектуального аспекту демографічних ресурсів – на фоні триваючого зміщення основної лінії конфліктів з географічної та економічної сфер – у ноосферу і геостратегію, із геоekonomіки та геополітики – у когнітивну площину. Значення фактору чисельності населення продовжує зменшуватись: ефективність виробництва тепер більшою мірою залежить від технічних рішень, ефективність протистоянь – від високотехнологічних озброєнь та кваліфікованого персоналу. Надмірна чисельність населення породжує екологічні, інфраструктурні, продовольчі виклики, загрожує проблемами системи соціального забезпечення. Натомість ключовим питанням поступово стають процеси фрагментації населення держав: етнічної, расової, релігійної, в результаті яких суспільства набувають принципово нових ознак. Дані трансформації мають прямий стосунок і до геополітичних змін.

Як і в геополітиці, основою громадянського суспільства, так би мовити, його стрижнем є людина – громадянин. Якщо геополітика потребує розумово здатного, кваліфікованого індивіда, то громадянське суспільство має на запиті – людину із певними громадянськими рисами: активною життєвою позицією, відповідальністю перед народом і країною, знаннями своїх прав та обов'язків тощо. Тобто людину соціалізовану, яка усвідомлює це і використовує свої соціальні ролі та зв'язки для того, щоб захищати свої права та права інших. Якщо кількість подібних людей досить велика — громадянське суспільство буде створено. Якщо таких людей немає, то процес його творення потрібно стимулювати через формування громадянських інституцій.

В Україні, на сучасному етапі розвитку, вже відбувається формування громадянського суспільства. *А для ефективності його розгортання потрібно враховувати деякі геополітичні особливості:*

1) тривалий час український народ проживав в межах двох імперій – Російської та Австро-Угорської. Його становище в їх суспільному укладі розрізнялося дуже істотно саме з точки зору статусу громадянського суспільства.

Українська Галичина входила до складу Австро-Угорщини в одну адміністративну одиницю – Галичину разом із південною Польщею. В ній дещо переважало польське населення, при чому не тільки на заході, а й у великих містах сходу. Адміністративним центром її був Львів де знаходились також основні польські навчальні заклади та інші культурні центри. Галицькі українці мали систему кооперативів, просвітницьких товариств, політичних партій тощо. Саме громади намагались розв'язати низку проблем галичан які не мали своєї окремої адміністративної одиниці.

Ситуація в Наддніпрянській Україні була кардинально іншою. Тут українське суспільство не становило громади, яка б протистояла російському населенню. В Російській імперії українські терени мали статус близький до колоній, а населення – носило назву «туземців», хоча й зараховувалось до «руського/православного населення». Керівництво Росії виходило з того, що

імовірні європейські противники не намагатимуться завойовувати її всю, а будуть прагнути відколоти від імперії ті нації, які ще недостатньо асимільовані. Звідси груба настирливість в русифікації західних губерній, приєднаних до імперії в кінці XVIII – початку XIX ст. Як відомо, цієї задачі імперія не розв'язала ні щодо поляків, ні щодо українців. Але ускладнити проблему формування українського соціального простору імперії вдалось.

Деякі елементи громадянського суспільства в Наддніпрянській Україні почали поступово формуватися після реформ 60-х років XIX ст. Однак, в силу зазначених обставин, воно від початку було розшароване в різних громадсько-політичних просторах. Існував ліберальний земський рух, що формував елементи місцевого демократичного самоуправління та цілу мережу освітніх, медичних, наукових, мистецьких організацій. Цей рух створював громадянське суспільство в загальноімперських рамках. Український політичний і культурний рух формував мережу просвітницьких, літературних, театральних груп й інституцій, які діяли в україномовній сфері та дали поштовх для формування громадянського суспільства в національних рамках, що в свою чергу, призвело до формування Центральної Ради – зародку незалежної української держави.

2) руйнування історичних форм співіснування громадами в українському середовищі за часів комуністичної влади.

На відміну від царської імперії комуністична влада будувалася за принципом опори на місцеві національні кадри. В СРСР україномовна культура навіть активно підтримувалась, але сфера її впливу обмежувалась, як і раніше, суто провінційними рамками. Вся «висока» культура послідовно розміщувалася в Москві та великих центрах, україномовній культурі відводилася роль провідника комуністичного впливу в україномовних масах.

Владна структура комуністичної диктатури служила патріархальним патронажем над усіма суспільно-значущими формами поведінки кожного громадянина. Тоталітарна влада ретельно знищувала всілякі зародки громадянського суспільства. Злочином або «антипартійним вчинком» вважалася будь-яка спроба неконтрольованої колективної дії, навіть колективні звернення до влади. Повністю ліквідована була вся система громадянського суспільства в Західній Україні. Головним же способом ліквідації громадянського суспільства стало перетворення структур громадянського характеру на так звані «важелі». Поставлені під тоталітарний контроль, профспілки, творчі об'єднання та інші елементи громадянського суспільства перетворились на свою протилежність.

Починаючи з 50-х рр. XX ст. тоталітарна система почала розвалюватися, її «важелі» набували деякої, хоч би й зародкової автономії. Так, поступово перетворювались на центри громадського характеру спілка письменників України та інші «творчі спілки» аж до часів перебудови, коли письменницький будинок у Києві на Банковій став штабом демократичного опору.

Нова Українська держава виникла як спадкоємиця УРСР, а її громадянське суспільство – як спадкоємець системи «важелів». Нова еліта вийшла з колишніх первинних парторганізацій, що має і свої мінуси у випадку громадянського суспільства. Зокрема, знову виявилася неоднорідність суспільства, розшарованого на різні простори.

3) історично тривала тенденція перебування українців на межі між Західною і Східною цивілізаціями – ніби під впливом двох світів. Той, хто опинився на їх межі, не має власного міцного світу. Через це Україна була включена одночасно у дві геокультурні спільності, що формувалися природним шляхом і характеризувалися наявністю спільного культурного простору, який підтримувався і певною мірою продовжує підтримуватися адміністративними, освітніми, інформаційними засобами. Тому в культурі «західного» та «східного» українця сформувалися різні моделі виживання: для заходу – це здебільшого приватна справа на власній землі та опір колективізації, для сходу – позитивні відчуття від радянських образів колгоспу, сталінізму, соціалістичних змагань.

Ця межовість існування частково обумовила і двоїстість української ментальності з парадоксальним поєднанням у ній властивого західній орієнтації індивідуалізму зі східною чуттєвістю, емоційністю й толерантністю. В іншій площині двоїстість української ментальності визначило поєднання двох різних шарів побутової культури – землеробської (з властивою їй працьовитістю, почуттям справедливості, миролюбністю тощо) і козацької, з формуванням якої в українському характері почали фіксуватися активно виражена волелюбність і демократизм.

4) українці одвічно не мали чіткої національної мрії, а як наслідок, і національної ідеї. Йдеться про таку чітко усвідомлену ідею, яка, наприклад, є в американців (так звана американська мрія), в євреїв (необхідність взаємовиручки через тривалі історичні гноблення), в італійців (визначальна роль родинного буття в усіх сферах) і в росіян (месіанізм і так званий імперський синдром). Для українства і досі важко сформулювати таке чітке консолідуюче начало – чи то формування і зміцнення, захист власної держави, чи уособлення стихійного, навіть інстинктивного процесу боротьби українства за збереження своєї етнічної самобутності, чи просто створення сприятливих умов для продуктивної праці на власній земельній ділянці.

5) розгортання української культури під різними впливами Заходу і Сходу ускладнює і її самовизначення в розумінні надання переваги самоорганізаційним чи ентропійним механізмам національного розвитку. Адже надання переваги першим або другим із них визначається не одразу якісною своєрідністю етапу розвитку спільноти, а спершу – тим, під вплив західної чи східної культурної матриці підпадає суспільство. Справа в тому, що через специфічність західної культури більш природними для націй, які підпадають під її вплив, виявляються ентропійні механізми; для східних же націй більш природною і ефективною є дія самоорганізаційних механізмів. Можна припустити, що ця невизначеність завжди в українській історії була однією з причин того, що численні спроби вибороти автономію або побудувати суверенну державу не отримали логічного завершення.

Отже, в Україні залишаються, традиції, що породжують різні громадсько-політичні і культурні орієнтації, а їх об'єднання досі залишається значною мірою механічним.

Але, сьогодні, в складних умовах протистояння та тиску саме і формується громадянське суспільство. На всіх майданах разом узятих, в усіх добровольчих, волонтерських та реформаторських рухах в тилу і на фронті брало і бере участь

щонайбільше 15% населення. Інші залишилися там, де вони були, – для них нічого не змінилося. Можна сказати, що у нас два народи в одній країні, але ж це не так, бо є рух, є міграція, і то лише в один бік. Дуже повільна, але незворотна. 15% – це дуже багато і дуже мало. Набагато більше, ніж потрібно, щоб запустити зміни в країні. Набагато менше, ніж потрібно, щоб зробити їх незворотними.

*Сергій Калуцький,
асистент кафедри політології і соціології*

НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЧАТКУ ХХІ СТ. В СТРУКТУРІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ

У доповіді зроблено спробу висвітлити процес становлення громадянського суспільства в умовах протистоянь на Майдані 2013 – 2014 рр.; з'ясувати роль українських націоналістичних організацій та волонтерського руху у цьому процесі

Ключові слова: *Майдан, Революція, громадянське суспільство, Братство, «Правий Сектор».*

The report attempts to highlight the process of formation of civil society in confrontations on the Square 2013 - 2014 years; clarify the role of Ukrainian nationalist organizations and voluntary movement in this process.

Keywords: *Square, revolution, civil society, the Brotherhood, "Right Sector".*

Тема доповіді дуже спірна і суперечлива. По-перше, як би прикро не було, але чи є в Україні суспільство в усіх аспектах цього феномену питання залишається спірним і дискусійним, адже спільної історичної пам'яті (історичного міфу), як однієї із ключових його (суспільства) характеристик, по сьогоднішній день не сформовано. По-друге, постколоніальний, посттоталітарний і пост геноцидний соціум в Україні залишається надто атомізованим і неструктуризованим. По-третє, чи можна говорити про громадянське суспільство якщо значна частика населення – це люмпенізовані маси із патерналістсько-кримінальним світоглядом?

Імовірно, ми можемо більш впевнено стверджувати лише про процес становлення суспільства в тому числі й громадянського. І якщо останнє розуміти як «суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага» [1, с. 119], то Майдан 2013 – 2014 рр. якщо не став початком його зародження, то безперечно надзвичайно потужним поштовхом у розвитку. На мою думку, в його авангарді стали націоналістичні, або іншого правого спрямування організації (Правий Сектор, Сокіл, Братство тощо) та сотні Самооборони [2; 3; 4; 5]. Вагому роль зіграли волонтери, які саме зимою 2013 – 2014 рр. заявили про себе в тому масштабі, якого до того не демонстрували жодні волонтерські рухи.

Прикметною рисою діяльності усіх цих об'єднань громадян стало те, що у ній не було місця для співпраці із державою. Спостерігалася лише надзвичайно жорстка конфронтація із її інститутами та криміналітетом («тітушками»), що діяв від імені держави (їх тандем – це наслідок кримінально-патерналістського

світогляду). Іншою характерною став той факт, що праві сили й Самооборона не співпрацювали із профспілками, що свідчить про повну неефективність та спрофанованість останніх.

Якщо ж розглядати поняття громадянського суспільства із критичних позицій, що свого часу висловлював історик Ярослава Дашкевич, який вважав цей термін сфальшованим і асоціював його із міщанським суспільством із усіма його вадами (згадаймо роботу Хосе Ортеги-і-Гассета «Бунт мас»), то уся діяльність правих організацій, волонтаристський світогляд – ідея чину – їх представників методологічно не узгоджується із громадянським суспільством. В такому випадку, ймовірно, слід говорити про зародження нових, або давно забутих форм організації суспільного життя. Тут згадуються твердження російського історика Андрія Зубова, які він висловлював близько року тому, що феномен Майдану призведе до цивілізаційних змін.

Отже, зараз в Україні спостерігаємо процес становлення основ громадянського суспільства. Рушійною силою цього процесу стали націоналістичні організації та представники волонтерського руху.

Примітки

1. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство / Г. П. Щедрова // Політологічний енциклопедичний словник / [упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. – 2-ге вид., доп. І перероб. – К. : Генеза, 2004. – С. 119 – 121.

2. Братство // Електронний ресурс] // Режим доступу:

http://uk.wikipedia.org/wiki/Братство_%28Партія%29

3. Патріот України // Електронний ресурс] // Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Громадська_організація_«Патріот_України»;

4. Тризуб ім. Степана Бандери // Електронний ресурс] // Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Тризуб_%28організація%29;

5. УНА-УНСО (Українська Національна Асамблея – Українська Народна Самооборона; Українська народна асамблея – Українська національна солідарна організація) // Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/УНА-УНСО>.

*Вадим Маркітантов,
кандидат політичних наук, доцент*

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядається система органів місцевого самоврядування як один із елементів політичної структури сучасного громадянського суспільства в Україні. Окреслено низку проблем у розвитку місцевого самоврядування.

Ключові слова: громадянське суспільство, місцеве самоврядування, органи місцевого самоврядування.

In the article the system of local government as one of the elements of the political structure of modern civil society in Ukraine. Outlined a number of problems in the development of local government.

Keywords: civil society, local government.

Громадянське суспільство, за оцінками рівня демократії та демократичних перетворень, за останнє десятиліття вирізняється відчутним покращенням

показників розвитку, хоча цей розвиток й має хвилеподібний характер із відчутним підвищенням рівня у періоди національних революцій початку XXI ст.

Під поняттям “громадянське суспільство” зазвичай розуміють автономну (стосовно держави), самоорганізовану й саморегульовану сферу публічного життя, в якій громадяни створюють асоціації, спілки та інші об’єднання задля задоволення власних потреб і захисту своїх інтересів.

Основними елементами політичної структури громадянського суспільства виступають такі недержавні політичні інститути як політичні партії, громадські організації, суспільні рухи, органи місцевого самоврядування та засоби масової інформації.

Одним із чинників, що гальмує розвиток й громадянського суспільства й демократичних перетворень в цілому є місцеве самоврядування, що зберігає у незмінному стані свої показники, які є далекими від аналогічних у стійких демократіях Заходу [2, с. 130].

Міське самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади (жителів села чи добровільного об’єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста) самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Відповідно, воно здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [4].

В Україні є три основні ланки адміністративного поділу на територіальному рівні: область, район (сільський), район (міський). До цього додаються 5 ланок на муніципальному рівні, серед яких одна – сільрада, тяжіє до територіального рівня, селище – інша ланка – до муніципального. Решта ланок – міські: міста районного, обласного та державного значення [1, с. 32]. Окреме місце займають адміністративно-територіальна одиниця у складі України – Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, які на законодавчому рівні визначені тимчасово окупованою територією [3], а також окремі райони Донецької та Луганської областей, де запроваджено особливий порядок місцевого самоврядування [5].

Систему місцевого самоврядування утворюють: територіальна громада; сільська, селищна, міська та районна в місті (у містах із районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради) ради; сільський, селищний та міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; староста; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення [4].

Органи місцевого самоврядування можна поділити на представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування. Представницький орган місцевого самоврядування – виборний орган (рада), який складається з депутатів і, відповідно до закону, наділяється правом представляти інтереси територіальної громади та приймати від її імені рішення. Враховуючи особливості адміністративно-територіального устрою, *система представницьких органів місцевого самоврядування* складається з двох рівнів: 1) сільські, селищні, міські

ради – місцеві ради; 2) районні та обласні ради [1, с. 35].

Місцеві ради – єдині представницькі органи територіальних громад. Саме цим радам належить провідна роль оскільки вони безпосередньо працюють із людьми та представляють найближчий до громадян рівень управління. Вони представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України та законами України.

Обласні та районні ради не виступають представницькими органами обласних і районних громад, оскільки Конституція України не визнає таких громад і не розглядає населення області, району як суб'єкт місцевого самоврядування.

Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, законами України, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами [4].

Одним із різновидів представницьких органів місцевого самоврядування є органи самоорганізації населення – це представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених Законом “Про органи самоорганізації населення”. Вони є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення. До таких органів належать: будинкові, вуличні, квартальні комітети; комітети мікрорайонів; комітети районів у містах; сільські, селищні комітети [4].

Виконавчі органи місцевого самоврядування – органи, які, відповідно до Конституції України та Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у випадку їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування, реалізації рішень, ухвалених територіальними громадами, відповідними радами у межах, визначених цими та іншими законами. Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи [5].

Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Система місцевого самоврядування є важливим елементом територіальної організації влади будь-якої демократичної за своїм розвитком країни. Проте в Україні вона знаходиться лише на етапі фактичного оформлення, оскільки механізм місцевої влади ще не працює в самоврядному режимі, остаточно не сформована територіальна організація влади, а також не створено фінансово-економічного підґрунтя [1, с. 31]. Однією з основних проблем є невідповідність законодавчого забезпечення діяльності місцевого самоврядування реальній практиці його запровадження. Особливо це проявляється у взаємодії місцевого державного управління та самоврядування, яка мала би будуватись за принципом партнерських відносин. Проте на практиці останнім часом спостерігалось

домінування місцевих державних адміністрацій над органами місцевого самоврядування, їх постійне втручання у справи. Це зумовлене перш за все відсутністю чіткого розмежування повноважень і компетенцій між органами влади на місцях [2, с. 434-436]. Крім того, існування на регіональному рівні симбіозу самоврядних та державних за своєю природою структур породжує лише ілюзію самоврядування на цьому рівні та гальмує процес становлення дієздатного місцевого самоврядування в Україні [6].

Отже, елементи системи місцевого самоврядування присутні та продовжують розвиватись хоча сама система й потребує реформування та вдосконалення. У цьому сенсі певні позитивні зрушення пов'язують з майбутньою адміністративно-територіальною реформою.

Примітки

10. Лазор О. Місцеве самоврядування. Вітчизняний та зарубіжний досвід : навчальний посібник / О. Д. Лазор, О. Я. Лазор. – 2-ге видання, доповнене і перерозблене. – К. : Дакор, 2005. – 560 с.

11. Основи демократії : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. А. Ф. Колодій. – 3-є видання, оновлене і доповнене. – Львів : Астролябія, 2009. – 832 с.

12. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України в редакції від 04.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

13. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 05.04.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

14. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей : Закон України в редакції від 21.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>

15. Стаскевич Ю. Нормативно-правове забезпечення взаємодії територіальних органів влади / Ю. М. Стаскевич // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 2 (42). – С. 300-306.

*Антон Найчук,
кандидат філософських наук, доцент*

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ДЕРЖАВ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ

У статті досліджується діяльність громадських організацій в умовах глобального світу.

Ключові слова: *глобалізація, громадські організації, громадянське суспільство демократія, держава.*

У кожній державі вибудовується власна модель державних структур, організацій та функціонування вищих органів влади, розмежування повноважень між ними, громадянських прав і свобод, участі громадян у державному управлінні тощо. Разом з тим, сучасний демократичний державний устрій передбачає створення громадських об'єднань із метою захисту від небажаних дій державної влади з прийняття того чи іншого політичного, економічного, культурно-національного рішення. Сукупність таких об'єднань отримала назву громадянського суспільства.

Дослідженням ролі та функцій громадянського суспільства, громадських організацій, в структурі суспільства, держави займалися як зарубіжні так і вітчизняні науковці: Г. Алмонд, С. Верба, Дж. Бредлі, В. Андрущенко, В. Бех, В. Безродна, М. Бойчук, О. Вінніков, А. Колодій, В. Степаненко та ін.

Предметом нашого дослідження виступає вплив глобалізаційних процесів на функціонування громадських організацій в політичній сфері держави.

Сучасна наукова думка сформувала різноманітні підходи до тлумачення поняття „глобалізація”. Разом з тим, більшість науковців стверджують, що глобалізація охоплює усі сфери суспільного життя: інтернаціоналізація економіки; розвиток єдиної системи інформаційного зв'язку; зміна функцій держави; активізація діяльності недержавних утворень – релігійних рухів, етнічних діаспор тощо. Відтак, як пише М. Шепелева, „глобалізація не є тим, бажаність чи небажаність чого підлягає обговоренню; це універсальна соціальна дійсність. Під її впливом люди усвідомлюють, що світ став іншим, а це спонукає вишукувати нові базові засади для його пізнання й осмислення. Стає марнотую аналіз окремих суспільств як структур, що розвиваються переважно внутрішньо. Насправді, вони є структурами, що виникають внаслідок глобальних процесів, або як форма реакції на ті процеси” [1, с. 124].

Безперечно явища, події, процеси, що відбуваються в межах національних держав, виступають як результат глобального впливу. Однак імовірний зворотній зв'язок, коли згадані фактори знаходять своє вираження в регуляції глобальних основ. Тобто, в контексті нашого дослідження, закономірності, які можна виділити в діяльності сучасних громадських організацій, так чи інакше пов'язані та зазнають впливу глобалізаційних тенденцій. Проте і розгортання активності громадських організацій в окремій державі має впливати на розгортання глобальних змін. Разом з тим, цей вплив залежить від авторитету держави у світовому співтоваристві. Він в цілому може оцінюватися як активність громадянського суспільства, конкретної держави у світі, як можливості його інтеграції в суспільство глобальне [2, с. 500]. Дана тенденція підтверджується фактичним матеріалом.

На початку XXI ст. недержавних громадських організацій і національних громадських організацій, спрямованих на міжнародну діяльність, нараховувалося до 50 тис. [3, с.194], проте „левина” частина їхніх офісів, в яких працюють понад 100 тис. службовців, розташована в США і Європі, звідси вони скеровують свою діяльність в усі куточки „ойкумени” земної кулі [4, с.158].

Слід зазначити, що міжнародні громадські організації продовжують доводити свою спроможність в традиційних сферах гуманітарної політики „без кордонів”, якими виступають подолання бідності, вирішення екологічних проблем, боротьба з епідеміями тощо. Разом з тим, виникають проблеми у сфері демократизації і захисту прав людини, коли об'єктом уваги і зусиль глобальних громадських організацій нерідко стають уряди держав, які не дотримуються у своїй внутрішній політиці вимог міжнародного права і базових демократичних норм і принципів. В такому випадку міжнародні громадські організації, метою яких є розвиток демократичних свобод, формування норм і встановлення верховенства права у різних державах світу, часто виступають як групи

зовнішнього тиску та міжнародної критики недемократичних режимів.

Проте ефективний вплив глобальних громадських організацій на політику окремих держав залежить від багатьох факторів: суті лобійованої ними проблеми; спроможності місцевого громадського руху і дієвості центрів громадянського суспільства в мобілізації міжнародних союзників; сприйнятливості національного уряду і його готовність корегувати свою політику в умовах зовнішнього тиску; геополітична значущість подій для впливових світових держав і міжнародних груп [4, с.166]. Однак, як уже зазначалося, представництва міжнародних недержавних організацій розташовуються непропорційно, що піднімає питання про пошук оптимального співвідношення зусиль і стратегій глобального громадянського суспільства та регіональних громадянських суспільств у державах які розвиваються. В даному випадку виникає проблема рівноцінності балансування тому, що „глобальне мислення та активність, тією мірою, якою вони базуються на переконанні в існування універсальних глобальних (тобто західних) моделей вирішення місцевих проблем, можуть привести до руйнування національних і місцевих підходів та ініціатив” [5, с.13].

Щодо діяльності міжнародних організацій на теренах України, то З. Гаркавенко виділяє як позитивні, так і негативні сторони. До позитивних відносяться: створення нових громадських організацій та зміцнення потенціалу громадянського суспільства в Україні; навчання суб'єктів громадянського суспільства та укріплення його підвалин; створення атмосфери плюралізму та демократичності; формування міжнародних зв'язків недержавних громадських організацій. Фундаментом негативних тенденцій виступає „грантозалежність” громадських організацій, що призводить до звуження сфер діяльності цих організацій до меж та вимог потенційних „грантодавців”, „нав'язування” чужих моделей та стереотипів, які не завжди адаптуються в умовах українських реалій [2, с.511-512].

Таким чином, можна зробити висновок, що тільки поєднання специфічних національних інтересів з універсальними демократичними ідеалами у діяльності громадських організацій, надасть можливість виробити оптимальне поле для формування громадянського суспільства у державах з різними традиціями.

Примітки

1. Шепелев М. Політико-цивілізаційний підхід до аналізу глобалізаційних феноменів / М. Шепелев // Соціальна психологія. – 2004. – № 4 (6). – С. 123-138.

2. Гаркавенко З. О. Форми впливу громадських організацій на суспільні процеси в умовах глобалізації та інформаційної революції / З. О. Гаркавенко / Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / За наук. ред. В. П. Беха. – К: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. – С. 497-517.

3. Anheier H., Themudo N. Organizational Forms of Global Civil Society: Implications of Going Global // Glasius M., Kaldor M., Anheier H. (eds.). Global Civil Society 2002. – Oxford, 2002. – P.191–217.

4. Степаненко В. Глобальное гражданское общество: концептуализации и посткоммунистические вариации / В. Степаненко // Социология: теория, методы, маркетинг, 2005. – № 2. – С. 156-175.

5. Halperin S., Laxer G. Effective Resistance to Corporate Globalization // Halperin S., Laxer G. (eds.). Global Civil Society and Its Limits. – Houndmills, 2003. – P. 1– 25.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У повідомленні розглядаються теоретичні підходи до вивчення сутності громадянського суспільства, співвідношення його з державою.

Ключові слова: *громадянське суспільство, держава, публічна влада, асоціації, громадські організації.*

У наш час про громадянське суспільство не говорять лише ледачі. Актуальність цієї теми постійно зростає. І це зрозуміло. В Україні відбуваються складні трансформаційні процеси, які формують нові інститути громадянського суспільства. Усьому світу відомі такі форми самоорганізації сучасних українських спільнот, як майдан, безпрецедентний волонтерський рух. З цих питань сьогодні ми можемо давати майстер-класи найдемократичнішим країнам.

Водночас спостерігається прикра ситуація: публічна українська влада активно декларує європейський напрям розвитку, але не наповнює свої декларації фактичним змістом. Громадяни ж (особливо активна, мисляча молодь) самостійно шукають шляхи виходу з кризового стану.

Все це посилює інтерес до недержавної сфери життєдіяльності людей. Нещодавно за ініціативою “Національного фонду підтримки демократії” (США) було опубліковано дослідження, присвячене перспективам розвитку громадянського суспільства в Україні. Книга має цікаву метафоричну назву “Корені трави”. За міркуванням авторів книги, громадянське суспільство в Україні шукає собі дорогу так само важко, як трава, що проростає крізь асфальт [1, с.6].

Що ж це за феномен — громадянське суспільство? Відповідь на це питання одним, із перших намагався дати Аристотель. Філософ розглядав суспільство як спільноту вільних людей. Причому основою їхньої свободи він бачив приватну власність. Нагадаю геніальну фразу Аристотеля: “Ніколи людина не буде працювати на когось краще, ніж на себе”. У своїй знаменитій праці “Політика” філософ розглядає суспільство і державу як єдине ціле. Він міркує так: оскільки держава і суспільство є двома аспектами єдиного суспільного життя, то їх не слід розділяти, вони є рівноцінними.

Така думка була популярною аж до ХУІІІ ст. Джон Локк, який, до речі, 1690 року вперше ввів у науковий обіг поняття “громадянське суспільство”, як і Аристотель, ототожнював державу і суспільство. У праці “Два трактати про врядування” він категорично стверджував, що немає громадянського суспільства поза державою”[2, с.311].

Цю думку поділяв Монтеск`є. У праці “Дух законів” філософ наголошував, що не виокремлює політичні закони з громадянських, а отже, не відділяє державу від суспільства.

Ототожнення держави і суспільства породило відомий парадокс: держава потрібна індивіду для того, щоб захищати його від інших індивідів, але тільки-но вона виникає, як сама намагається обмежити права власних громадян. Така

природа держави. Недаремно Шарль де-Голль називав державу “егоїстичним чудовиськом”.

Ясність у це питання вніс американський мислитель і політик Джон Медісон. У статтях, опублікованих у “Федералісті”, він розділив поняття “держави” і “громадянське суспільство”, визначив останнє як протиположність державі. Медісон вважав, що гарантією від тиранії держави є наявність у суспільстві різних груп з різноспрямованими інтересами. У цьому сенсі громадянське суспільство повинно стояти на сторожі прав людини.

Плідно працював над розвитком теорії громадянського суспільства Ф. Гегель. За його словами, громадянське суспільство розвивається пізніше, ніж держава. Це суспільство, де кожен сам для себе — мета. В межах цивілізації структура суспільства поділяється на декілька підструктур: державу, яка, власне, й організовує суспільство, та громадянське суспільство, яке вносить певний елемент дезорганізації в державу [3, с.6].

Цікавим дослідженням феномена “громадянське суспільство” стала написана 1832 року книга французького мислителя Токвіля “Демократія в Америці”. У ній він висловив тезу про тотожність громадянського суспільства і демократії взагалі. Вчений зосередив увагу на вивченні впливу громадянських асоціацій, які формують “місцеві та особисті свободи”.

Список авторів, які розвивали теорію громадянського суспільства, можна продовжити.

В сучасній науковій літературі є два полярних підходи щодо визначення поняття “громадянське суспільство”. Згідно з першим підходом, громадянське суспільство тлумачиться як сукупність усіх не державних, не комерційних об'єднань: від політичних партій до дрібних груп з не фіксованим членством, зв'язаних спільними інтересами або захопленнями. Згідно з другим підходом, громадянське суспільство — це сукупність громадян, здатних формулювати свої інтереси і реалізовувати їх з допомогою участі в політичному житті.

Якщо громадянське суспільство — це так званий “третій сектор”, себто сукупність не урядових і не бізнесових організацій, тоді справді постає питання про розбудову громадянського суспільства, налагодження його зв'язків із державою. Але при цьому варто пам'ятати, що він є відносним показником розвитку громадянського суспільства. Згадаймо, наприклад, вплив КПСС на державу в СРСР. Шкідливою є діяльність в Україні промосковських громадських організацій, що сповідують принципи так званого “руського мира”. Це стосується й деяких ЗМІ, телеканалів. Тому доречною є думка української дослідниці А. Колодій про те, що громадянське суспільство “дарує свободу деспотам і демократам рівною мірою” [3, с.7].

Якщо ж під громадянським суспільством розуміти сукупність громадян, здатних формулювати і реалізувати свої інтереси, то організації громадянського суспільства слід розглядати лише як допоміжні засоби розвитку останнього. Йдеться про вироблення суспільних норм і правил, які забезпечують індивіду цивілізоване життя в суспільстві.

На жаль, і тут є серйозні проблеми. За даними Центру Разумкова, лише 4,7% населення в Україні беруть участь в роботі громадських організацій. Пасивною є

інтелігенція, в тому числі працівники вузів і шкіл, які виявляють конформізм, я б сказав, цілковиту яловість, у час, коли цинічно руйнується, а не реформується освіта, нищиться мізерна її мотиваційна система.

Підсумовуючи, зазначимо, що громадянське суспільство — це сфера діяльності спільноти і окремих людей, яка відбувається за межами формальної, офіційної регламентації з боку держави. Це — приватне життя громадян, функціонування вільного ринку, безперешкодне поширення духовних, моральних та інших цінностей, сукупність вільно встановлених міжособистісних стосунків і асоціацій.

Оскільки громадянське суспільство — це зіткнення різних, часом взаємовиключних інтересів, необхідне існування держави, яка узгоджує ці інтереси. Розвинуте громадянське суспільство є передумовою правової демократичної держави [4, с. 61].

Примітки

1. Корені трави. Громадянське суспільство в Україні: стан та перспективи розвитку / упоряд.: Підлуська та ін. — К.: фонд “Європа ХХІ”, 2008. — 288 с.

2. Локк Дж. Два трактата о правлении // Локк Дж. Соч. В 3-х т. — М., 1988. — Т.3.

3. Кисельов С.О., Кундеревиц О.В. Традиційне та інноваційне в уявленнях про громадянське суспільство в Україні / С.О. Кисельов, О.В. Кундеревиц // Наукові записки: Політичні науки. - Т.57.- К.: Видавничий дім “КМ Академія”. — 2006. — с. 5-10.

4. Рябов С. Політологія: словник понять і термінів / С. Рябов. — К.: Видавничий дім “КМ Академія”. — 2001. — 249 с.

*Олена Павлюк,
студентка 5 курсу*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЧЛЕНАМИ НАТО У ГАЛУЗІ ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Стаття присвячена аналізу співпраці у військовому співробітництві України та НАТО. Розглянуто напрямки здійснення військово-технічного співробітництва. Аналіз прогнозу агентства “Стратфор” про ситуацію конфлікту на Україні.

Ключові слова: «НАТО», «конфлікт», «криза», «співробітництво», «реформа», «коаліція», «альянс».

The article is devoted to the analysis of cooperation in the military cooperation between Ukraine and NATO. Consider the direction of the implementation of military-technical cooperation. The analysis of the forecast of the Agency “Stratfor” about the situation of the conflict in Ukraine.

Keywords: "NATO", "conflict", "crisis", "cooperation", "reform", "coalition" and "Alliance".

НАТО вважає, що суверенна, незалежна і стабільна Україна, твердо віддана демократії і верховенству права, є ключовим чинником євроатлантичної безпеки. Партнерство між Україною і НАТО розпочалося ще у 1997 році, а сьогодні є одним із найбільш розвинутих серед інших держав-партнерів Альянсу. Офіційною основою відносин Україна – НАТО є Хартія про особливе партнерство від 1997 року, на засадах якої була створена Комісія Україна – НАТО (КУН), а також Декларація про доповнення до Хартії, ухвалена у 2009 році. З часом політичний діалог і практична співпраця між Україною і НАТО набули подальшого розвитку у

рамках Річної національної програми (РНП). У світлі кризи між Україною і Росією сторони вирішили активізувати поточну співпрацю [2].

Найбільшою сферою практичного співробітництва України з НАТО є військова, реформування у секторі оборони та безпеки. Ця співпраця НАТО з Україною – більш масштабніша, ніж з іншими країнами-партнерами. Причому, діяльність НАТО стосується не лише Збройних Сил і Міністерства оборони, але і включає підтримку Прикордонних військ України та Міністерства внутрішніх справ. Створена спільна робоча група з оборонної реформи, в реалізації якої Україна має можливість скористатися досвідом країн НАТО.

Складовою військового співробітництва є участь у миротворчих операціях під егідою НАТО, зокрема на Балканах. У різні роки Україну тут було представлено піхотним батальйоном, моторизованим піхотним батальйоном та вертолітним загоном, що діяли у складі миротворчих сил під проводом НАТО у Боснії та Герцеговині, а її контингент у Косово включав вертолітний загін та значну частину Польсько-українського батальйону, який пройшов підготовку та повну сертифікацію за стандартами НАТО. Ще одним доказом рішучості України у зміцненні міжнародної стабільності стало надання нею дозволу на використання повітряного простору антитерористичною коаліцією, з метою розгортання в Афганістані Міжнародних сил сприяння безпеці, провідну роль в яких відіграють окремі члени НАТО, а загальне командування з серпня 2003 року здійснюється Альянсом.

Важливе місце у сфері співробітництва з НАТО посідають зв'язки Національної академії оборони України з навчальними закладами Альянсу. Академія встановила та постійно поглиблює стосунки зі структурними підрозділами НАТО з метою вивчення передового досвіду в підготовці військових фахівців. Старші українські офіцери регулярно навчаються на курсах в Оборонному коледжі НАТО в Римі (Італія) та Школі НАТО в Обераммергау (Німеччина) [2].

Військово-технічне співробітництво Україна – НАТО здійснюється за напрямками:

- досягнення достатнього рівня взаємо сумісності Збройних Сил України з силами Альянсу та країнами-партнерами для забезпечення належного рівня співробітництва відповідно до існуючих стандартів з метою надання підтримки у реалізації спільних цілей;
- підтримка обміну поглядами з питання адаптації оборонно-промислового комплексу України до ринкового середовища;
- розвиток в Україні системи кодифікації сумісної з системою кодифікації НАТО;
- досягнення належного рівня сумісності у сферах повітряної оборони та управління повітряним простором;
- досягнення належного рівня сумісності з НАТО у системі командування, контролю, зв'язку та інформації;
- досягнення належного рівня сумісності у сфері стандартизації, зокрема систем розвитку, впровадження та логістики відповідно до стандартів НАТО;
- запровадження підходів щодо управління життєвим циклом озброєнь в

Україні;

– підтримка існуючих та започаткування нових проектів ліквідації небезпечного, непридатного та надлишкового озброєння, а також легкого озброєння та стрілецької зброї в Україні [2].

2014 рік був роком, в якому світ нарешті вийшов з почуття власного самовдоволення. Україна спровокувала неминучу конфронтацію Росії з США та Європою. Стало неможливим нехтувати хворобливий стан економіки в Європі, оскільки з кожними проведеними виборами антиурядові групи стають дедалі голоснішими. Дедалі більш потужна антикорупційна кампанія в Китаї продемонструвала, наскільки далеко та серйозно китайське керівництво готове піти, намагаючись приборкати політичне протистояння в умовах сповільнених темпів економіки.

Агентство “Стратфор” довго наголошувало, що два з трьох стержнів міжнародної системи – Європа та Китай – знаходяться в стані структурного спаду, в той час як США, підтримувані бумом на енергоносії, утримають позицію умовного панування. Як Роберт Луї Стівенсон нагадав би нам, рано чи пізно ми сідаємо за бенкет наслідків. Адже на момент, коли ми розпочинаємо 2015 рік, ціна на нафту марки Brent впала більш ніж на половину, порівняно з тим, якою вона була рік тому, і зараз зависла на позначці \$50 за барель. Світовий енергетичний клімат допоможе забезпечити умови для деескалації конфлікту в Україні. Росія може витерпіти більше економічних труднощів, ніж більшість країн, але серйозне скорочення доходів від енергоносіїв у поєднанні з санкціями важко буде витримати [1].

Українська криза і, як результат, протистояння між Росією та Заходом є результатом зіткнення двох геополітичних імперативів: Російський імператив – зберегти буферну зону в її колишній радянській периферії, особливо в Україні, щоб почуватися безпечно та демонструвати свій вплив; імператив Сполучених Штатів – завадити становленню гегемона в Євразії.

У 2015 році, напруженість між Заходом і Росією буде продовжуватися, але пом’якшиться. Європейці, зокрема, не хочуть бачити розвал Росії, з огляду на потенційний вплив цієї події на їхні власні економіки та безпеку. На фронті безпеки, НАТО в Центральній та Східній Європі навряд чи піде далі за межі ротацийних тренувань і розгортання протиракетної оборони, яка вже була запланована. В той же час, Україна, Молдова та Грузія не будуть допущені до військового альянсу, хоча США може підсилити двосторонню військову допомогу, включаючи потенційний продаж зброї цим країнам [1].

Під час російсько-української війни 2014 – 2015 років Україні надавали гуманітарну та військову допомогу різні країни, наприклад США 29 березня 2014 року надали 330000 сухлайків; 07 липня 2014 року передали 2 000 бронежилетів, 1 500 наборів медичної допомоги, 1 000 спальних килимків, 3 600 камуфляжних жакетів, 400 коробок марлевих бинтів і 1 000 чохлах на каски; 22 листопада 2014 року це була не летальна зброя (в тому числі мінометні радары); 25 та 30 березня 2015 року – 10 бронеавтомобілів HMMWV; 01 квітня 2015 року – 17 броньованих автомобілів Ford Ranger.

Кабінет міністрів запропонує президенту річну цільову програму співпраці

України і НАТО. Про це сказав прем'єр-міністр Арсеній Яценюк на засіданні уряду 18 лютого. "Наша безпека – це наша співпраця із західними партнерами і країнами НАТО", – заявив він. "Сьогодні уряд схвалить та подасть на розгляд президенту річну цільову програму співпраці між Україною і НАТО. Ми вбачаємо низку нововведень у нашій посиленій співпраці з Альянсом", – повідомив Яценюк. За його словами, передбачено 5 основних блоків, які будуть виконуватися в рамках співпраці між Україною і НАТО [3].

Отже, чого Україна наразі може досягти у співпраці з НАТО? Перше – це вирішити питання імпортозаміщення для тих систем озброєнь, де були комплектуючі з РФ, пояснив в інтерв'ю журналу «Віче» Валентин Бадрак. На його думку, таких проектів – до двох десятків. Друге – отримання передових технологій від країн-членів НАТО, в результаті чого Україна спільно з НАТО могла б створювати нові системи озброєнь. «Тут Україна повинна грати за правилами європейських партнерів. Це означає, що якщо Україна якоюсь частиною входить у проект, то вона має й інвестувати в такому обсязі, в якому планує отримувати кінцевий результат. Приміром, коли країни НАТО створюють військово-транспортний літак, то вони домовляються: якщо країна бере 10 відсотків готових літаків, то і розміщує на своїй території 10 відсотків виробництва. Раніше Україна внаслідок нерозуміння та ігнорування цих правил не могла просувати свої серйозні технології», – зазначив наш співрозмовник.

Примітки

1. Боротьба Росії з Заходом та інше: річний прогноз Stratfor на 2015 рік // Режим доступу: <https://www.stratfor.com/>
2. Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 172 с.
3. Яценюк розповів про співпрацю з НАТО і трастові фонди // Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/02/18/7058978/?attempt=1>

*Олександр Рибцун,
кандидат соціологічних наук, доцент*

ІДЕОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ТЕОРЕТИЗУВАННЯ ПРО МОДЕРНІЗАЦІЮ (ДО ПИТАННЯ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ)

У статті розкривається роль ідеологічних чинників у теоретизуванні щодо модернізації суспільного укладу в контексті осмислення процесів модернізації сучасної України.

Ключові слова: теорія модернізації, парадигма залежності, світ-системний аналіз, неолібералізм.

Тривалий перехід українського суспільства із радянської тоталітарної моделі розвитку у неоліберальну вкотре примушує осмислити «звідкіль та куди ми рухаємось» і чому так складно та непослідовно останні чверть століття реалізується проект Української держави. При цьому є потреба знайти узгоджену відповідь на кілька вкрай непростих та неоднозначних запитань. Насамперед, що має являти собою ідеалізований майбутній уклад нашої країни, яким він є – режим сучасних розвинених демократій. Водночас – чи достатньо в нас ресурсів на

необхідні реформи, чи є адекватний пакет реформ, чи слід їх проводити самим, а чи з-під зовнішньої координації... Є ще чимало інших, не менш важливих питань, над осмисленням яких працюють вітчизняні та зарубіжні інтелектуали.

В рамках подальшого доручення до означеної інтелектуальної дискусії спробуємо здійснити розгляд теоретичного концепту «модернізація», який дуже часто використовують вітчизняні вчені та публіцисти як синонімічний «демократизації». Фактично, спробуємо означити «куди ми рухаємось», залишаючи поки поза увагою «звідкіль». Більшість наступних ідей та значна частина фактологічного матеріалу взято із дослідження П.Кутуєва «Концепції розвитку та модернізації в соціологічному дискурсі».

Більшість сучасних авторів теорій модернізації стоять на крайніх полюсах абсолютного неприйняття або такого ж тотального захоплення модерном. Як наслідок, застосовуючи певний теоретичний концепт «розвитку», «модернізації», «демократизації», «транзиту» й т.п., важливо враховувати ідеологічний контекст – прихильність автора до певної наукової школи чи традиції; період, коли теорія писалась і поширювалась; суспільство, відносно якого теорія адаптувалась і т.д.

До нечисленних відносно неупереджених теоретиків тут належить французький соціальний філософ А.Турен. Осмислюючи модерн як цивілізаційну фазу, Турен наголошує, що рубіж ХХ – ХХІ ст. для Європи є добою народження повного модерну, який замінює собою модерн обмежений, що існував протягом ХХ ст. паралельно з постмодернізмом і тоталітаризмом. Фактично, цей частковий модерн, за Туреном, це протомодерн, історія якого налічує близько двохсот років. Основна ознака часткового модерну – претензія людства на статус богів як результуюча ідея науково-технічного прогресу. Але зворотнім боком наукового прогресу став тоталітаризм ХХ ст. Стосовно модернізації, то тут автор відзначає, що ідея модерну замінюється ідеєю модернізації ще в середині ХІХ ст., коли обґрунтовується концепція необхідності мобілізації неекономічних та немодерних ресурсів з метою заохотити інтенсивний суспільний розвиток. Результатом стає доволі швидкий зсув від індустріального до постіндустріального суспільства у сер. ХХ ст. Перехід цей породжує конфлікт між суб'єктом і логікою системи виробництва, споживання і комунікації, центр ваги зміщується з класової боротьби до соціальних рухів за свободи громадянина й т.п.

Француз М.Альбер наголошує, що вже майже три століття капіталізм здійснює наступ на злидні, голод і гноблення. Револуція поширюється з Заходу на Схід, всюди на триєдиній базі: капіталізм (вільно встановлювана ціна на ринку і вільне володіння засобами виробництва), права людини і свободи совісті, еволюція в бік розподілу влад і демократії. Поняття капіталізму Альбером застосовується у двох значеннях: 1) як економічної моделі; 2) як суспільного феномену, тотожного модерну. Звідси пропонується рух в напрямі демократизації суспільного життя розуміти як похідну від ступеня розвитку капіталізму. При цьому, вслід за М.Вебером осмислюються два протилежні шляхи модерного розвитку: 1) маси громадян позбавлені прав і свобод у бюрократичній авторитарній державі, яка лише схожа на парламентське правління і в якій громадянами керують як отарою худоби; 2) громадяни інкорпуються до держави і стають учасниками процесу правління. Важливо зауважити, що в кінцевому Альбер доволі суттєво спрощує модернізацію

до набору простих заходів, домінантним з яких є гарантування вільного товарообміну між громадянами. В умовах такого вільного ринку, наголошує автор, індивіди раціоналізуються, їхня поведінка спрямовується на максимальний прибуток. Індивідуальна вигода примножує суспільні блага, формується середній клас – апологет боротьби за демократію, громадянські свободи та ефективне самоврядування. Зміцнілі інститути демократії і громадянського суспільства, в свою чергу, посилюють позитивний вплив ринку на суспільство та індивідів.

Дж.Александр, представляючи ліберальну перспективу, наголошує, що ми є свідками загибелі ідеї соціалізму в інтелектуальній та соціальній площинах. Відсутність продуктивних соціалістичних течій зробила пояснення соціальних проблем як результату капіталізму непереконливим і проблематичним заняттям. В таких умовах потрібна теорія для більш адекватного осмислення реалій сучасного модерного соціуму. Сам Дж.Александр такою пропонує теорію конвергенції, яка б об'єднала різні критичні, недогматичні і рефлексивні теорії соціальних змін.

Маоїст С.Амін з-під лівої перспективи у сучасній соціологічній теорії у сучасному капіталізмі вбачає лише дисфункціональний розвиток, оскільки «капіталізм сам себе заперечує».

Фактично, у західній науці під впливом ідеології вже кілька разів радикалізувалось відношення до теорії модернізації. Наприклад, у 70-ті рр. ХХ ст. представники парадигм залежності і світ-системного аналізу оголошували про крах ідеї модернізації. А вже в кін. 80-х рр. прибічники ліберального капіталізму стверджували, що альтернативи модерну фактично не залишилось. Сьогодні розпочалась нова кампанія критики неолібералізму. Але попри таку неоднозначність у розумінні суспільного укладу, на який ми націлились чверть століття тому, це аж ніяк не означає, що мета – модернізація Української держави – є недосяжною.

Василь Чабанов,
кандидат філософських наук, асистент

ЕТНОКУЛЬТУРНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядається проблематика етнокультурного виміру формування українського громадянського суспільства. Прагнення українців до побудови політичної нації реалізуються як через збереження самобутніх традицій і звичаїв, так і через формування громадянського суспільства.

Ключові слова: українське громадянське суспільство, етнокультурна основа, політична нація, самобутність.

In the article the problems of ethnic and cultural dimension of formation Ukrainian civil society. The desire to build a Ukrainian political nation realized both through conservation distinctive traditions and customs, and through the formation of civil society.

Key words: Ukrainian civil society, ethno-cultural basis, a political nation identity.

Етнокультурна складова є духовною основою людини, тим спільнотним простором, у межах якого реалізується персональне відчуття щастя. Самобутній етнокультурний спосіб життєдіяльності українці творять протягом тривалого часу.

Такий спосіб життя дозволяє особистості повноцінно духовно й творчо реалізуватись. Держава ж покликана оберігати такий спосіб життя.

Науковці дотримуються тієї концепції, що народ збереже свою самобутність лише через багатоманітність та поліетнічність. А етнокультурний вибір людини одночасно має подвійний характер, адже людина ідентифікує себе із певними звичаями, традиціями, і поряд з цим прагне співвідносити себе із державою та громадянським суспільством. Саме за цим критерієм ми всі є українцями і прагнемо до побудови політичної нації.

Тому майбутнє етнокультурне життя українців залежить від нашої здатності формувати, зберігати й розвивати етнокультурну самобутність, застосовуючи міжкультурний підхід, що дає можливість побудови суспільства взаєморозуміння, толерантності, верховенства права, можливість самобутнього цивілізаційного поступу.

Громадська ініціатива є однією з найважливіших ознак посилення міжкультурної взаємодії. Хоча при цьому за різних умов національно-культурні об'єднання можуть виступати джерелом конфліктів на етнополітичному ґрунті, за інших – можуть бути потужним чинником консолідації представників різних етнокультур у побудові сильної української політичної нації. Важливу роль у збереженні та розвитку етнокультурної самобутності відіграють національно-культурні товариства та громадські організації. Вони є оплотом громадської ініціативи, важливими складниками громадянського суспільства у взаємодії із державою.

Зі здобуттям незалежності України активізувався процес побудови української політичної нації, а ргіогі сприяючи етнокультурному розвитку українства. Слід зазначити, що цей складний процес характеризується стихійністю, яка не сприяє регіональній етнокультурній консолідації. І залежність така формується від характеру політичної влади в країні. Так, якщо з 2005 року державна політика була більше спрямована на захист етнокультурного поля українців, коли Україну світ пізнав дещо у новому світлі – як дійсно самостійну державу, а не частину Росії, то в останні роки (2010-2013рр.) спостерігалась тенденція до зростання загострення етнополітичної ситуації у зв'язку із тиском російської ідеологічної машини. Сьогодні міжкультурній комунікації в Україні все не приділяється достатньо уваги на загальнодержавному рівні, але події Євромайдану і Революції Гідності чітко доводять прагнення українців до етнополітичного діалогу та побудови громадянського суспільства.

Фахівці Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса слушно зауважують, що «як етнонаціональна, так і регіональна політика держави мають спрямовуватися, отже, на розв'язання двоєдиного завдання: 1) правове гарантування рівності й рівних можливостей для задоволення інтересів і потреб усіх етнічних спільнот і 2) створення і вдосконалення важелів загальнонаціональної інтеграції з метою формування дієздатної політичної нації і сталої загальногромадянської ідентичності» [1, с. 19].

Активна життєва позиція та європейська модель цивілізаційного розвитку є ключовими для українців. І хоча в сучасному українському суспільстві спостерігається ідеологічна криза (відсутність чіткої національної ідеї та

політичної волі), криза побудови державної стратегії та недостатність соціально активних людей, які з'являються також не одразу, адже для цього потрібно, щоб відбулись позитивні зміни насамперед у національній самосвідомості українців. Тому єдиним шляхом побудови розвинутого демократичного суспільства є звернення до етнопсихологічного, етнокультурного та соціально-економічного потенціалу багатовікового досвіду українців, що може забезпечити успішний цивілізаційних поступ українського суспільства.

Розбіжності між регіонами України продиктовані етнокультурними, мовними та релігійними різноманітностями, характером їх історичного розвитку та перебування у складі різних держав. Проте, оскільки ми прагнемо до побудови єдиної політичної нації, подолання таких розбіжностей має стати пріоритетним напрямком нашого цивілізаційного поступу через державну політику, діяльність інститутів громадянського суспільства та усвідомлення необхідності вирішення даних проблем кожним з нас. А реальність реалізації наміченого проекту можлива, за словами видатного українського філософа М. Поповича, через шляхи досягнення національної солідарності.

Україна – велика країна. Велич країни і українського народу навіть не у природних ресурсах, які раніше чи пізніше вичерпуються, навіть не у економіці, яка може розвиватись, але й занепадати, а у самотутніх етнокультурних основах українців, у їх вічних душах і незламному мужньому характері, що є тим життєвим стрижнем справжньої високорозвиненої духовної нації. Українець без відчуття органічності із власною самотутньою культурою меншою мірою може досягнути культурні цінності іншого.

Примітки

1. Етнополітична культура в Україні: реалії та виклики часу / За заг. ред. Ю. Шаповала. – К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2010. – 431 с.

Для нотаток

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Збірник матеріалів круглого столу

Видання здійснене при підтримці МО партії «Рідне місто»
(голова Василь Гаврилюк)

Комп'ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
32301, м. Кам'янець-Подільський, вул. Татарська, 14